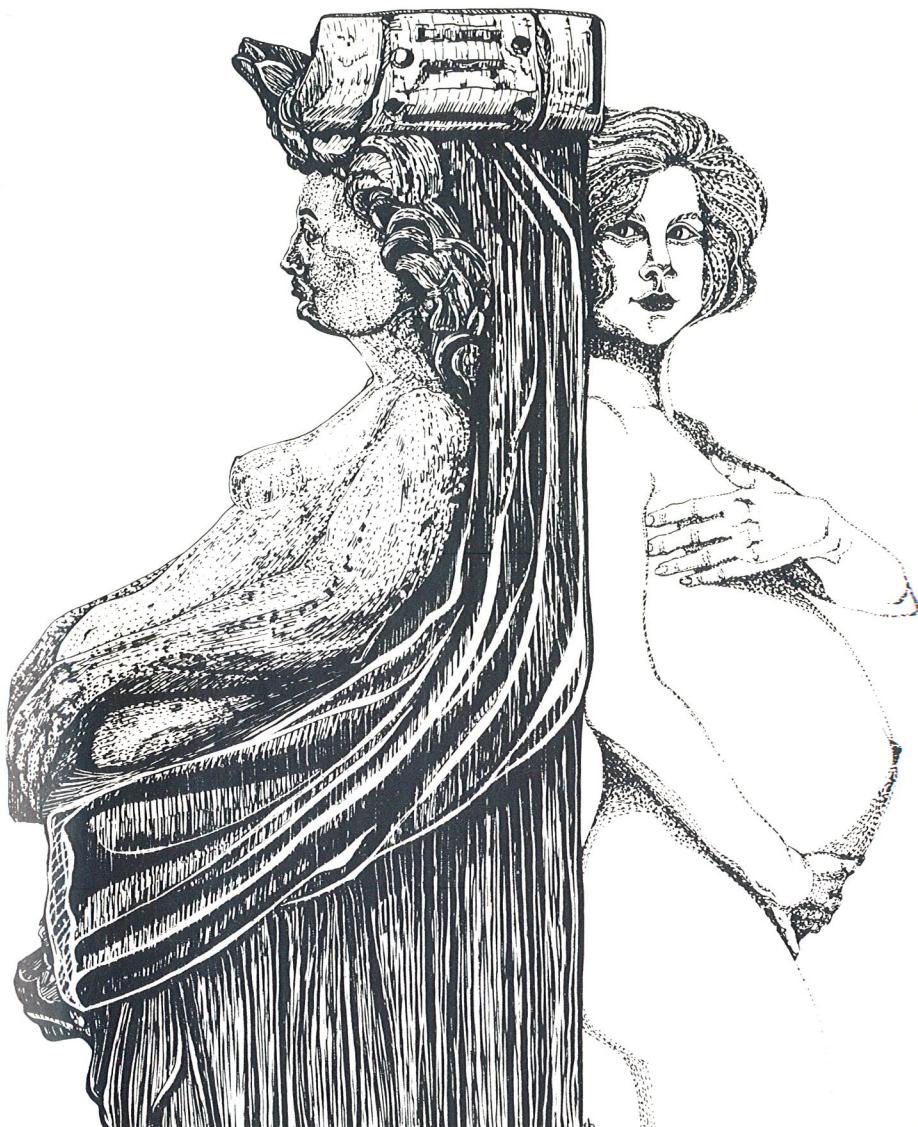


META



92 4

REDAKTIONELLT

META ägnas denna gång helt åt medeltidsarkeologi i Norge som för närvarande präglas av förändringens vindar. En rad ledande ämnesrepresentanter debatterar väsentliga frågor som rör norsk medeltidsarkeologi: ämnets bakgrund och nuvarande utgångspunkter, dess identitet och framtidens inriktning samt inrättandet av en läroanstalt i ämnet som just nu förbereds. Tack vare de många varierande debattinlägggen kan detta META-nummer med all sannolikhet bli av stort värde vid den fortsatta ämnesdiskussionen i Norge.

Det är intressant att dessa medeltidsarkeologiska självrannsakelser framförs just i Norge där disciplinen är förhållandevis ung och uppvuxen i skuggan av svensk och dansk medeltidsarkeologi. Det är heller inte mer än 10-15 år sedan Norge framstod som ett medeltidsarkeologins Klondyke dit lycksökare sökte sig från nära och fjärran, främst Sverige, Danmark och England. Denna tid är nu förbi, huggsexan är över - och norsk medeltidsarkeologi har blivit norsk. Idag är Norge ett av de mest intressanta länderna i Europa när det gäller medeltidsarkeologi!

Den som därmed tror att META denna gång endast är en intern norsk angelägenhet tror fel. I frågor som rör exempelvis ämnets identitet fungerar detta META-nummer som ett utmärkt komplement till META 1-2 1988. Representanter för svensk och norsk medeltidsarkeologi har framfört sina ståndpunkter i denna för ämnet så framtidsavgörande debatt, men det vore väl på tiden att också danska medeltidsarkeologer yttrade sig...

Omslagsbilden - som fått titeln "*komunikativa egenskaper*" - har tillsammans med övriga bilder i detta nummer gjorts av Christina Borstam. META-redaktionen i Lund önskar slutligen tacka Axel Christophersen som haft det redaktionella ansvaret för detta META-nummer.

META-redaktionen i Lund

KALLELSE TILL ÅRSMÖTE

Medeltidsarkeologiska föreningen håller årsmöte onsdagen den

24 februari 1993.

Plats: St. Gråbrödersgatan 17b, Lund

Tid: 16.30

HISTORISK ARKEOLOGI I NORGE - noen innledende refleksjoner

Fra et utsiktspunkt

Historisk arkeologi som akademisk disiplin i Norge? Kan det være noe tema for utredning og meningsutveksling? Ja, absolutt, og det er ikke første gangen emnet er oppe til debatt her på berget (kfr. P. Lunde i dette nummer av META). Omkring midten av 1970-årene var det ansatser til en diskusjon om diverse grunnlags- og organisasjonsproblemer i norsk historisk arkeologi eller middelalderarkeologi som disiplinen den gang ble omtalt som. Men det ble med to mindre innlegg i Nicolay, der Reidar Bertelsen og undertegnede utvekslet synspunkter omkring middelalderarkeologiens innhold og avgrensning. Det kom den gangen fram noe ulike syn på på hvordan middelalderarkeologien skulle profileres vis a vis historiefaget på den ene siden og forhistorisk arkeologi på den annen. Men på et punkt var det full enighet: den ensidige fokuseringen på "byproblematikk" hadde redusert middelalderarkeologien til et delemne på et arkeologisk grunnfagspensum. fremfor alt måtte "middelalderen på landsbygda" styrkes både innenfor forskning og undervisning, og den måtte få langt større bevåkenhet blant de ansatte ved de arkeologiske forvaltningsmuseene enn hva tilfellet var. Det som aldri kom klart fram i den ordvekslingen, men som ikke desto mindre var det grunnleggende utgangspunktet for at diskusjonen i det hele tatt kom i stand, var den felles utilfredsheten med at middelalderarkeologien var i ferd med å bli redusert til en arkeologisk praksis i historisk tid uten (noe uttalt) mål og mening.

For det var slik at gjennom 1970-tallet og langt frem på 1980-tallet, at den historiske arkeologien i Norge først og fremst sto fram som en antikvarisk praksis, noe som gav grunnlaget for utformningen av en særskilt norsk middelalderarkeologisk skole: en sterkt empirisk og til store deler forvalningsstyrt orientert forskningstradisjon, som utviklet avanserte undersøkelses- og dokumentasjonsmetodiske instrumenter, men som handlet uten teoretisk forankring og dermed uten et perspektiv som løftet materialanalysene opp over det eksemplariske og uangripelige "kjeldestrevet". En vitenskapelig praksis karakterisert av "en blind sörga och osorterade bitar verk-

lighet" for å si den med den svenska idehistorikeren Sven-Eric Liedman.

Ut fra den historiske arkeologiens utvikling i våre naboland, er det trolig at den norske historisk-arkeologiske forskningstradisjonens empiristiske forskningsprofil og akkumulerte underskudd på teori- og synteskapende arbeid, i vesentlig grad kan begrunnes i fraværet av et obligatorisk historisk/middelalderarkeologisk undervisningsemne som en del av den nordiske arkeologiens samlede studietilbud. Av denne grunn kom norsk middelalderarkeologi lenge til å stå fram som en faglig subkultur, med en klarere forankring til forvaltningsapparatet (Riksantikvaren) enn til forsknings- og undervisningsinstitusjonene. Den ble derfor aldri riktig invitert inn i varmen som en del av "det gode arkeologiske selskap". Det er de etablerte arkeologiske universitetsinstitusjonene som må ta på seg hovedansvaret for at norsk historisk arkeologi på avgjørende punkter ble hengende etter gjennom store deler av 1970- og 1980-tallet. Og det til tross for at forutsetningene, bl.a. gjennom de omfattende byarkeologiske undersøkelsene og i kraft av den kompetanseutvikling som fant sted i de små, men isolerte familjøene ved utgravningskontorene, var bedre enn i noen av våre nordiske naboland.

Tilløp til en posisjonsbestemmelse

Fra undertegnede side, som den gang slo sine faglige folder under "Lundgårds kroner" og var sterkt inspirert av Erik Cinthios historieorienterte "medeltidsarkeologi", ble det fremmet det synspunkt, at det ikke under noen omstendigheter kunne forsvarer å redusere middelalderarkeologien til et partikulært studium av agrare og urbane materielle levevilkår alene. Som akademisk disiplin må den historiske arkeologienbygge på en overgripende forsknings- og undervisningsstrategi, hvis målsetting skal være å arbeide mot en holistisk forståelsen av samfunnsforholdene i skrifthistorisk tid med grunnlag i det fysiske kildematerialet og ved hjelp av annet relevant kildemateriale (skriftlig, naturvitenskapelig).

En slik målsetting må lede fram mot en systematisk utvikling av studieplaner som:

- a) fokuserer på andre problemområder de som er betinget av en pragmatisk, lokalt utformet historisk arkeologisk praksis,
- b) å velge tema som er tids- og tematisk grenseoverskridende, slik at det

ikke oppstår en kunstig barriere mellom en "forhistorisk" og "historisk" arkeologisk forskningspraksis,

c) å formulere overgripende forsknings- og undervisningsemner som går "på tvers" av de ulike gjenstands-, miljø- og monument-kategoriene,

d) å åpne opp for systematiske studier av regionale kulturelle forskjeller og utviklingslinjer.

Som eksempler på mulige tverrgående, tids- og romsoverskridende tema kan nevnes f.eks. "bosetning og ressursutnytting" (marginalområdene arkeologi) "lelevilkår, livskvalitet og materiell kultur", "sosial strukture-r-sosiale kategorier", "produksjon, næringsliv og økonomi". Av tema som mer spesifikt fokuserer på Norge som en del av det europeiske kulturområdet kan som eks. nevnes "misjon, kristendom og kirkeorganisasjon", "kongemakt og statsutvikling". Viktig er det dessuten å få representasjon av spesifiserte tema knyttet til etnoarkeologisk forskning (eks samisk arkeologi) inn i et utdanningstilbud i historisk arkeologi. Man kunne dessuten tenke seg serier av obligatoriske kurs knyttet særlig til den historiske arkeologiens mer introverte teori- og metodediskusjon, f.eks. den spesielle kildesituasjonen, til det arkeologiske massematerialts problematikk, eller for den saks skyld til de komplekse stratigrafiske kontekstenes dokumentasjons- og tolkningsproblematikk.

God innsikt i den samfunnsmessige kontekst som har omgitt de fysiske levningene er av avgjørende betydning for at den historiske arkeologien skal kunne generere problemstillinger og formulere konsistente teorier om fortidige samfunnsforhold. Dette er en innlysende forutsetning fordi den historiske arkeologen arbeider i en periode hvor hun/han ikke er alene: En rekke andre fagområder, som sosialantropologi, norrøn filologi, religionsvitenskap, etnologi, kunsthistorie og historie, samt en rad økohistorisk orienterte naturvitenskaper er med på å produsere kunnskap som gir innsikt i ulike aspekter av den fortidige virkeligheten. Det er også viktig at det akademiske studium, hva enten det foregår utenfor eller (helst) innenfor de etablerte arkeologi-institusjonenes faglige rammer, gir rom for en bred "orienterende innsikt" i tilgrensende fagområders kildegrupper, analysemetoder, forskningstradisjoner og overordnede forskningsresultater. Men det er intet som ut over de faste konvensjoner skulle tilsi at historisk teori er viktigere

å ha innsikt i for arkeologer som arbeider i historisk tid enn f.eks. kommunikasjonsosiologisk eller for den saks skyld sosialpsykologisk teori.

Den historiske arkeologien er en naturlig del av et (stadig ekspanderende) tverrvitenskapelige forskningslandskap. Vår hovedoppgave er å utforske dette landskapet som arkeologer. Men vi vandrer ikke alene gjennom dette landskapet. Vi velger ekskursjonspartnere og vi må lære oss å omgåes dem for å nå ekskursjonsmålet. Men vi må, for å kunne lære dette landskapet bedre å kjenne, kunne stikke ut våre egne veier og være i stand til å



"Reseledaren"

fastlegge vårt eget ekskursjonsmål, uavhengig av hvem, hvor mange og hvor langt vi har følge med andre. Bare gjennom en klar forståelsen av vår disciplinære egenart og vårt eget forskningspotensiale er dette mulig. Hvis ikke vil vi ufrivillig komme til å ikle oss rollen som ekskursjonsgruppens "rævadaltere", den tunge bakktropp som lar andre bestemme veien og målet, og som snubler over stokk og stein fordi det til stadighet skal smugtites i de andres kartbok for å finne ut hvor en er.

Å virke som "historisk arkeolog" er altså ikke ensbetydende med å opptre i rollen som arkeolog og historiker, men som arkeolog i historisk tid. Å utvikle den historiske arkeologiens fagdisiplinære egenart som arkeologi er m.a.o. avgjørende for hvorledes den historiske arkeologien i tida fremover vil fungere i de tettere tverrvitenskapelige kombinasjonene som utforskningen av den skrifthistoriske perioden gjør det nødvendig å etablere.

I et nasjonalt utdanningsperspektiv er det nødvendig at den historiske arkeologien innhold og organisatoriske tilknytningsformer fastlegges ut fra en rekke variabler av historisk-geografisk, universitets- og fagpolitisk og forvaltningsmessig art. De ulike innleggene i dette nummer av META er forfattet av personer som alle har ulike teoriske, institusjonelle, erfaringsmessige og utdannelsesmessige innfallsvinkler på den historiske arkeologien. Den redaksjonelle tanken bak dette "la 1000 blomster blomstre"-prinsipper, har vært å kunne presentere et bredt panel som samlet kunne belyse ulike aspekter av den historiske arkeologiens forsknings-, utdannings- og forvaltningsmessige praksis. Det er på dette mangefaserte teori- og praksisgrunnlag at utformningen av et akademisk utdanningstilbud "historisk arkeologi" i Norge må finne sted. Hvordan er det delte meninger om. Men uten å foregripe innholdet i de følgende artiklene alt for meget, er det aldeles klart at de som ønsker å se "historisk arkeologi" som en egen, frittstående akademisk disiplin ved norske universitet, formodentlig vil komme til å vente lenge. På det punktet betrakter vi (for en gang skyld) ikke svenske og danske forhold som forbilledlige...

*Axel Christophersen
Trondheim*

Litteratur

- Bertelsen, R. Hva vil vi med mellomalderarkeologien? *Nicolay nr 21.. 1976.*
- Historisk arkeologi? I Norge? *NAM-nytt nr. 3-1991/92.*
 - Mellomalderarkeologi og internasjonalisering. *Nicolay nr. 57/1-92.*
- Christophersen, A. Middealderarkeologi - innhold og utdanning. *Nicoalay nr. 22. 1976.*
- Historisk akeologi i Norge? *NAM-nytt nr 2-1991/92.*
 - (in print) *Arkeologistudium i Trondheim - bakgrunn, innhold og opplegning.*
- Liedman, S-E. Humanistiska forskningstraditioner i Sverige. Kritiska och historiska perspektiv. T. Forser (red.), *Humaniora på undantag? Humanistiska forskningstraditioner i Sverige.* 1978.
- Traaholt, A.: Øivind Lunde - et intervju. *Nicolay nr. 56/2-91.*

EN ARKEOLOGI FOR HISTORISK TID ELLER EN EUROPEISK MELLOMALDERARKEOLOGI I NORGE?

Det er fristende å spille på et aktuelt politisk slagord i dagens Norge for å skape følgende motto for mitt perspektiv: "Fortida vedtas ikke, den skapes!". Jeg hadde opprinnelig tenkt å diskutere de uttalte målsettinger som har kommet til syn i den tid jeg har hatt anledning til å betrakte og delta i arbeidet med å forme den arkeologien som tar for seg vår nærmeste fortid. Jeg ønsket å reflektere over om forsøkene på å normere disiplinen (både innefra og utafra) har hatt noen virkning. Dette blei imidlertid for ambisiøst og jeg blei i tillegg grep av et såvidt sterkt ønske om å gi et ytterligere bidrag til normeringsdebatten, at jeg valgte å la det opprinnelige forsettet ligge til ei seinere anledning.

Før jeg går inn på det som nå er mitt hovedtema, vil jeg tilkjennegi mine holdninger på to grunnleggende spørsmål som jeg ikke vil få rom til å diskutere uttømmende:

-Er det en jobb å gjøre for arkeologien ved sida av de andre disiplinene som arbeider med historisk tid?

Ja, vårt fortidsbilde må også ha rom for en forståelse av materiell kultur, dette perspektivet står ikke sentralt i de andre aktuelle disiplinene.

-Er det nødvendig at den delen av arkeologien som arbeider med historisk tid er en egen akademisk disiplin?

Nei, det er ugunstig fordi den skiller seg ikke nok fra arkeologien for øvrig.

Mellomalder – eller historisk arkeologi

Et viktig forhold å feste oppmerksomheten ved, er uklarheten omkring navnet på denne greina av arkeologien. Navnet gir styringssignaler innad og det er betydningsfullt i kommunikasjonen utad. Det oftest foretrukne navnet er "mellomalderarkeologi" etter den tidsperioden som drar til seg mest forskningsenergi eller står mest i fokus for de arkeologer som har brutt den tidsgrensa som skilte mellom førhistorisk og historisk tid sett. Samtidig signaliseres det et kulturelt ståsted, den kristne europeiske mello-

malderkulturen. Betegnelsen virker ekskluderende på prosjekt som ikke hører til i det kulturelle kompleks som seinere er blitt dominant i det sentrale Europa. Det er også et kronologisk problem knytta til dette begrepsskomplekset. Det tidsskillet vi setter ved overgangen fra mellomalder og til tida etter er begrepsmessig knytta til ei omfattende endring innafor den kristne kirka i Nordvest-Europa. Det er ikke gitt at "åndskampen" i andre kvartsek av 1500-tallet er like relevant for alle problem arkeologene finner det interessant å arbeide med. Jeg ser derfor en fare for en utilsiktet kronologisk basert ekskludering av viktige forskningstemaer. Samme betenkelsigheter kan vi reise når det gjelder det geografiske rommet.

En konkurrerende betegnelse, "historisk arkeologi" er ikke kronologisk ekskluderende overfor studium av fenomen etter 1500-tallet, men det kan kanskje være noe uklart om den virker kulturelt ekskluderende på samme måte som "mellomalderarkeologi". "Historisk arkeologi" setter fokus på det spesielle forhold at tidsrommet som studeres er felles med det som er i fokus for faget historie, det er ikke nødvendigvis noe meir historisk ved den arkeologiske forskningspraksis i forhold til førhistorisk arkeologi.

En annen forståelse av "historisk arkeologi" er også mulig, som motsettning til f.eks. "antropologisk arkeologi" eller "kontekstuell arkeologi". Denne oppfatningen innebærer påstander om teoretisk slektskap og den er neppe utbredt. Ian Hodder (1986) har et kapittel kalt "Archaeology and history". Der drøfter han ønskeligheten av å gjenvinne et sterkere fellesskap mellom disse to fagene, men sjøl i den sammenhengen bruker han "historical archaeology" som betegnelse for den delen av arkeologien som deler tidsrom med historiefaget. Det ville tjene til stor forvirring om vi lot "historisk arkeologi" være betegnelse for ei teoretisk retning som hadde et fellesskap med historiefaget i teori eller metode. Et annet moment er at jeg foretrekker "historisk" fordi det parerer betegnelsen "førhistorisk". Språklig sett kan det kanskje likevel oppfattes slik at det ligger en påstand om at "historisk arkeologi" har et nært disiplinært fellesskap (underordning) med historiefaget. Det er i beste fall et tema for diskusjon og mi holdning er at om vi skal ha et eget navn på ei grein av et fag, så må det ikke være ekskluderende når det gjelderteoretisk tilnærming.

Mi oppfatning er at begge de foreslalte betegnelsene er uheldige, men inntil et bedre navn kan finnes, foretrekker jeg den siste fordi navnet i mindre grad er eurosentrisk (kanskje også etnosentrisk) og ekskluderende enn det "mellomalderarkeologi" er. Dette er et synspunkt som jeg tror har

spesiell relevans i Fennoskandia.

Ellers meiner jeg at vi har behov for et navn bare så lenge de fleste assosierer "arkeologi" med "førhistorie". Jeg taler ikke for noen normering på dette feltet, jeg finner det derimot nyttig og interessant at kolleger signaliserer noe om sitt faglige ståsted gjennom det navnet de foretrekker å bruke på sitt faglige "lokalsamfunn".

Kommentarer til praksis

Jeg konstaterer, uten å kunne gå inn i ei nærmere drøfting av forklaringer, at de forskere som gjorde pionérinnsatsen i historisk arkeologi, konsentrerte sin oppmerksomhet om de fenomen som satte skille mellom førhistorisk tid og mellomalderen. Kirker og kloster, festninger og slott, byer og det omfattende handelsnettverket er de studieobjekter som omtrent i nevnte rekkefølge har blitt objekter for forskninga og som har kommet til å tegne bildet av deldisiplinen. Det er faktisk et uavklart spørsmål om den forskning som er gjort når det gjelder gårdsbosetting og samisk bosetting blir oppfatta som tilhørende historisk eller førhistorisk arkeologi.

Jeg antar, uten å kunne føre fram klare belegg, at det er flere faktorer som har gjort dette til en naturlig tendens. For det første, så er vår faglige praksis utøvd i kommunikasjon med fagmiljø i utlandet. Bildet av denne faglige framveksten i andre land, har sjølsagt sine variasjoner, men det trer likevel fram en nokså klar tendens slik dette blir presentert i handbøker (Barry 1987, Clarke 1984, Fehring 1991). Det var en opptatthet religionsskiftet og de monumenter og objekter som knytta seg til kristendommen som var basis for den faglige aktiviteten som førte til at arkeologien tok skrittet fra førhistorisk og inn i historisk tid.

I nær sammenheng med dette kom opptattheten av monumenter som knytta seg til framveksten av ei verdslig statsmakt og feudalvesenet. Barry gir klart uttrykk for hvordan han ser en sammenheng med nåtidas politiske historie (s.1), men han peiker også på den spenninga som ligger i at nasjonens og statens arkeologi også får et meir allment europeisk fokus. Det er også åpenbart at det er en generell tendens at den arkeologiske utforskinga av mellomalderens monumenter gikk hand i hand med organiseringa av vernearbeidet for de samme monumentene. Objektene for arkeologenes undersøkelser skulle integreres sterkere i dagens materielle kultur med det budskapet som kunne knyttes til disse. Bindinga mellom samtidas politiske hverdag, forskningas fokusering og opptattheten av monumentene fra det

som tillegges betydning som representasjon av grunnvollene til det moderne samfunnet er ikke til å ta feil av.

I denne sammenhengen er det påfallende at dagens europeiske mellomalderarkeologi domineres av en opptatthet av byframvekst og handelsnettverk. Det skulle vel ikke være slik at de siste tiårenes debatt om og framvekst av økonomisk samarbeid i Europa har spilt en rolle her? Jeg ser ikke noe negativt i dette, det understreker tvert imot ei verdifull side ved arkeologien som samfunnsvitenskap. Kritisk blir det først om vi ikke er klar over denne sammenhengen (det er vi vel?) og på den måten kan mobilisere intern faglig sjølkritikk, etisk og teoretisk debatt.

Bevisstheten om bindinger må til for at fag–greina skal kunne føre et sjølstendig liv og for at det skal kunne mobiliseres til faglig innsats på tvers av de felt som utgjør foci for dagens samfunnsdebatt. Det nytter ikke å argumentere slik vi har gjort tidligere: "knappe 5% av folket i mellomalderen levde i byer, derfor er det naturlig at innsatsen på dette feltet justeres kraftig ned til fordel for landsbygda". Vi oppnår neppe å bli interessante ut fra den typen rettferdighetstenkning.

Det jeg oppfatter som et større problem, er fagets binding til nasjonen og staten. Denne bindinga er så fundamental og mangesidig at det er vanskelig å oppnå noe som kan ligne en kritisk distanse. Finansieringa, den organisatoriske ordninga av den faglige virksomheten, den kulturelle sammenhengen vi opptrer i, koblinga mellom vernearbeid–forskning–studier, alt dette gjør at vi vil ha store problem med å legge tyngde bak kritiske undersøkelser av problemer som knytter seg til nasjonsforminga, statsdannelsen og de konsekvenser denne utviklinga førte til. I denne sammenhengen våger jeg å komme med ei spissformulering: Historiefaget er belasta med en empiri som i stor grad er blitt til gjennom nasjonalstatens massive legitimering av egen eksistens. Dette er i mindre grad tilfelle for arkeologiens empiri, men vi er likevel bundet til de samme perspektivene. Vårt potensial for å gi fundamental innsikt kan bare realiseres med stor vanskelighet.

Videre er det slik at nasjonen og staten har sentra og distrikter (periferi, marginalområder eller hva vi nå velger å kalte de fenomenene som før på sentreret). Dette strukturerer også vår praksis på mange felt, ressursfordeling, skillet mellom viktig og uviktig, normalt og unormalt osv.

Det siste aspektet ved vår faglige praksis jeg vil kommentere, er den his-

toriske arkeologiens forhold til teoridebatt. Vi hører ofte, og mange av oss har sagt, at den historiske arkeologien har et stort potensial for å bidra til den generelle arkeologiske teoridebatten. Bakgrunnen for disse påstandene er den rike tilgangen til annen informasjon om det fortidige samfunnet enn gjennom restene av materiell kultur. Paradokset er imidlertid at dette potensialet hittil ikke er realisert, den historiske arkeologien er snarere en mottaker i teoridebatten enn en giver. I likhet med Trigger (1989:372–379), så finner jeg likevel perspektivet interessant og verdig å forfølge.

Når det gjelder metode, så stiller det seg kanskje bedre. Den historiske arkeologien har faktisk vært et metodeverksted (også i Norge), men her tror jeg snarere begrunnelsen er kvaliteten og volumet på den spesifikt arkeologiske empirien enn det er tilgangen på empiri av andre slag.

Det blir også sagt at en grunnleggende teoridebatt ikke er så nødvendig i den historiske arkeologien som i den førhistoriske, vi kjänner sammenhengene så mye bedre. Dette synspunktet kan jeg ikke anse som noe annet enn lettintesteskisme, jeg mistenker at oppfatninga basert på troen på at viden og innsikt har en endelig størrelse som forskninga totalt sett har mulighet til å oppfylle når vi nærmer oss vår samtid. Realiteten er tvert imot, samfunnsvitenskapene som fokuserer på vår egen samtid har den beste grobunn forøg et nært umettelig behov for en debatt om grunnlaget for erkjennelse. Dette har vi dratt stor nytte av.

Et annet velkjent synspunkt i denne sammenhengen, er kravet om at det viktigste for en arkeolog som skal arbeide med mellomalderen, er å lære seg historisk kildekritikk. Jeg ønsker ikke å bli forstått slik at jeg synes dette er uten betydning, men jeg vil advare mot å la et slikt krav være med å konstituere faget. Jeg oppfatter denne posisjonen slik at den springer ut av ei forestilling om at fasiten ligger der, i de tekstfragmentene som fortidsmenneskene har formulert med sine ord og at ingen arkeolog kan operere uten å være i stand til å forholde sine spekulasjoner til denne fasiten. Denne oppfatninga deler jeg ikke, men jeg kan ikke forfølge temaet uten å gå til en brei diskusjon av forholdet mellom historie og arkeologi. Mitt standpunkt er at arkeologenes arena er materiell kultur, velger hun/han å legge si forskning slik an at det er nødvendig å opptre sjølstendig i et nabofag, så er det naturlig at man setter seg best mulig i stand til det, historie står ikke i noen prinsipiell særstilling.

Virkemidler for å endre praksis

Er det så grunnlag for å endre denne praksis som jeg har gitt spredte kommentarer til? Til det vil jeg si et ubetinget JA! Den viktigste grunnen til dette er at store deler av samfunnet blir uutforska. Paradoksal har både arkeologien og historiefaget lett seg tiltrekke av de samme aspekt ved samfunnet i mellomalderen, religionsskiftet og de framvoksende politiske og økonomiske sentra. Arkeologifaget kan tilby en langt meir vakkende viten om mellomalderens materielle kultur og dens variasjon i tid og rom enn det vi kan føre fram for jernalderen. Det er vanskelig å forestille seg at sentra vokser fram i vakuum. Det er også vanskelig å godta tanken om at kultur og bosetting på fjellviddene, i skogene, elvedalene, slettelandet, fjordene og påøyene i havgapet blei statisk og uniform så fort de kom i skyggen av sentrenes glans. Ikke minst, vi må gi faget et slikt spillerom at nytenking ikke har unødige hinder.

Faget formes av forskningspraksis, studieplaner, undervisningspraksis, kulturminneforvaltning og ikke minst gjennom debatt. Det er lite nytte i å rope på vedtaksom skal strukturere faget. Vi bør holde på ei organisering som i minst mulig grad stenger for idéflyt og samarbeid med arkeologien forøvrig. Skal framtidige utfordringer kunne møtes, må handlingsrommet være størst mulig.

Konklusjon

Det spørsmålet som ligger i artikkelenes tittel er retorisk. Min konklusjon er sjølsagt gitt, jeg velger meg en arkeologi som også inkluderer materiell kultur i historisk tid. Avgrensinga til nasjonalstaten Norges territorium er jeg derimot negativ til av to grunner. Det forhindrer et heilhetlig perspektiv på samisk fortid og det vanskeliggjør forskning omkring stats- og nasjonsdannelsen. Faget må evne å stille seg kritisk til konvensjoner. Studiefeltet er et tidsrom med mange dramatiske makkamper, både eksplisitte og implisitte. Den skrevne dokumentasjonen er i overveiende grad de seirende og dominerende partenes versjon, både politisk, økonomisk, religiøst og meir allment kulturelt. Studiet av materiell kultur er en veg til å drøfte andre versjoner der ståstedene er alternative (Randsborg 1992;65). Dette gjelder kjønnsroller, etniske grupper, regionale kulturvariasjoner som ikke har si primære forankring i by eller bondegård osv.

"Mellomalder" bærer i seg et samlende uttrykk for en tilstand av kulturell konformitet. Jeg er overbevist om at dette begrepet også bærer med seg

sterke føringer på hva som blir viktig og dermed hva som blir uviktig. Jeg er interessert i å arbeide i et fag der forskeren for å reise nye spørsmål ikke nødvendigvis skal måtte kjempe seg ut av et nett av seigliva disiplinære konvensjoner for å kunne bli hørt. I dagens situasjon er det lett for at den som skal frigjøre seg fra dette nettet, må gjøre det ved hjelp av så mye støy at det går ut over oppfatninga av vedkommendes seriøsitet.

Det teoretiske og metodiske fellesskapet med førhistorisk arkeologi er så nært at det ikke gir grunnlag for et sjølstendig liv som disiplin. Samhørigheten med den øvrige arkeologien må være slik at forskere ikke finner det vanskelig å vandre på den kronologiske skalaen. Jeg ser ingen grunn til å fraskrive meg ønsket om et maksimalt handlingsrom, tematisk, kronologisk og geografisk. Klarer ikke arkeologien denne utfordringa, så er det ikke brukfor den. Da er det bedre at den trekker seg tilbake til den arenaen den fryktløst kan nyte sitt monopol, den førhistoriske tida.

Jeg er usikker på om de synspunktene jeg har gjort meg til talmann for er like relevante for de disiplinære sammenhengene i arkeologifaget i resten av Europa, men jeg har vanskelig for å tro at de er eksklusivt norske. Den norske situasjonen tjener likevel til å synliggjøre problem som krever en langt meir engasjert debatt enn det vi har erfart til nå.

*Reidar Bertelsen
Tromsø*

Litteratur

- Barry, T. *The Archaeology of Medieval Ireland*. 1987.
- Clarke, H. *The Archaeology of Medieval England*. 1984.
- Fehring, G. *The Archaeology of Medieval Germany*. 1991.
- Hodder, I. *Reading the Past*. 1986.
- Randsborg, K. *Archaeology and the Man-Made Material Reality*. 1992.
- Trigger, B. *A History of Archaeological Thought*. 1989.

HISTORISK ARKEOLOGI: FAGPOLITISK NØDVENDIGHET ELLER DISIPLINÆRT BLINDSPOR?

Innledning

I det akademiske ordskiftet i Norge har kampen om ressursene fått en fremtredende plass de siste par ti–år. Parallelt med dette har det skjedd ei skjering av disiplinære skillelinjer. Idealistiske tverrvitenskapelige forskningsfelt, opprettet da ei mindre pragmatisk tidsånd rådde, har forvitret eller blitt splittet opp i tradisjonelle disipliner. Fra Universitetet i Tromsø kjenner vi dette godt der eksperimentet med ett samfunnsvitenskapelig studium basert bl.a. på sosiologi, sosialantropologi og psykologi gikk til grunne som resultat av krangler og maktkamp mellom forskere og faggrupper forankret i det tradisjonelle disiplinære systemet.

I en spesialisert og heterogen forskningsverden foregår denne gruppearrangementen ikke bare mellom allerede eksisterende og veldefinerte fag. Også innenfor etablerte disipliner forekommer slike rivaliseringer mellom ulike forskningsfelt eller sub-disipliner. Dette kan skyldes forhold som at forskere innenfor enkelte felt føler seg tilsidesatt ved fordeling av midler og stillinger, og at de generelt ikke får den oppmerksomhet de og det de forsker på har krav på.

I mange tilfeller kan dette være en rettferdig harme, men de tendenser til "gruppe-nevrose" man ofte finner i den akademiskeverden er utvilsomt også stimulert av mer generelle sosiologiske mekanismer. Forskere som jobber innenfor samme fagfelt utvikler gjerne et gruppefellesskap man identifiserer seg med. På tross av at dette miljøet i seg selv kan være preget av alvorlige interne stridigheter agerer man utad med basis i sin gruppetilhørighet. Slike forskningsgrupper er preget av tette personlige nettverk, de har interne koder for kommunikasjon og adferd, samt kriterier og normer for hva som er god og riktig forskning innenfor dette fagfeltet. Slike nettverk bygges opp gjennom studier, feltarbeid, kongresser og felles kanaler for publisering. Fysisk separasjon fra andre fagfelt bidrar ytterligere til å forsterke identitet og avstand. Man reagerer ofte kritisk på kommentarer utenfra og et forekommende trekk ved den retoriske kommunikasjon fra slike faggrupper er poengtering av ens særegenhet og kollegers inkompentanse til å beskjefte seg med nettopp dette feltet. Samtidig blir øvrige fag-

grupper innenfor samme vitenskap fremstilt som en homogen masse; d.v.s. de andre fagområdene forskjellighet underkommuniseres slik at den basiske forskjellen kan kommuniseres som den mellom "oss" og "dem".

Noen vil kanskje undre seg over hvorfor jeg innleder min artikkel om den historiske arkeologiens eventuelle status som sjølstendig akademisk disiplin i Norge med disse trivielle vitenskaps-sosiologiske betraktingene. Årsaken er at jeg tror de er relevante for å forstå noe av bakgrunnen for ønsket om å skille ut den delen av faget som forsker på historisk tid (i praksis middelalderarkeologi) som et eget fag. Det er naturlig at de som ønsker løsrivelse vil få igang en debatt om dette nye fagetsprofil og innhold. Jeg tror imidlertid det kan være grunn til å stoppe litt opp og tenke over disse prosessene og de konsekvensene det vil få for det arkeologiske ordskiftet i Norge. Ut fra det inntrykk jeg har fått synes det å være få alvorlige motførstillingar til selve den grunnleggende separasjonen og man får nærmest inntrykk av at den er irreversibel før den i det hele tatt er kommet igang. Det som i første rekke opptar meg er hvilke mekanismer og årsaker er det som ligger til grunn for splittelsen, hvordan legitimeres den faglig og hvilke følger kan den få for det arkeologiske miljøet i Norge?

Hvorfor en ny disiplin?

Noe av bakgrunnen for ønsket om løsrivelse tror jeg har sammenheng med at middelalderarkeologene i Norge lider av et identitetsdilemma: man føler seg tydeligvis ikke helt hjemme i et større arkeologisk miljø. Årsaken til dette kan til en viss grad være kvaliteter ved den historiske arkeologiens objekt, noe som skaper en flytende grensedragning til andre fag, bl.a. historieforskingen. Dette kan ha medført at man selv føler lite slektskap med resten av familien, samt ha fått andre familiemedlemmer til ikke helt å ville akseptere slektskapet. Mange forhistoriske arkeologer har utvilsomt sett på middelalderarkeologien og den historiske arkeologien som noe marginalt, et slags tvilstilfelle i forhold til historie, kunsthistorie og arkitektur. Derfor kan det nok også tenkes at det også idag finnes enkelte arkeologer som synes at det kan være like greit at middelalderarkeologene bryter ut og etablerer sitt eget fag.

På mange vis er dette utslag av disiplinen logikk. Tvetydighet, grenseoverskridelser, det som kan føre fremmede inn på våre marker, er farlig og må forhindres. I denne forstand representerte historisk arkeologi kanskje en slags trussel for enkelte. Middelalderarkeologene er likevel langt fra alene

om å bære denne marginaliteten. Allerede fra slutten av 1960-tallet begynte norske arkeologer å operere i skjæringsfeltet til andre fag, f.eks. etnografi/antropologi og filosofi. Den største forskjell fra middelalderarkeologene var at disse ikke representerte fagmiljøer med en klar fysisk-institusjonell forankring. De var derfor langt mer utsatt for eksklusjon, noe vår nære faghistorie kan fremvise eksempler på. Idag er det imidlertid vanskelig å få øye på noen homogen "forhistorisk" arkeologi som den historiske arkeologien blir marginal i forhold til. Foruten dens iboende kronologiske differensiering, er forskningen på forhistorisk tid preget av en svært stor variasjon m.h.t. tema og paradigmetilhørighet. Følgelig er det heller ikke grunnlag for den overdrivne polariseringen mellom middelalderarkeologene og de "andre", d.v.s. de som ikke beskjeftiger seg med historisk arkeologi, som man ofte blir konfrontert med fra visse miljøer. Denne "andre" gruppen er ikke homogent sammensatt, den består av arkeologer som arbeider med høyst ulike perioder og problemstillinger.

Et interessant spørsmål blir da om hvorfor nettopp middelalderarkeologene føler en slik enhet (og forskjellighet til resten)? Er ikke også denne delen av arkeologien fragmentert m.h.t. tema, problemstiller og teoretisk tilhørighet? Eller sagt på enannen måte: hvorfor kommer kravet om løsrivelse nettopp fra middelalderarkeologene og ikke fra f.eks. de som arbeider med eldre steinalder? Jeg tror mye av svaret ligger i den faglige sub-kultur som middelalderarkeologien har utviklet gjennom å være fysisk-institusjonelt adskilt fra den øvrige arkeologien. Mye av middelalderarkeologien har vært drevet i regi av Riksantikvarens utgravningskontorer hvor bygravninger har vært objektet. Denne romlige separasjonen, kombinert med et spesielt objekt (middelalderbyer, kirker/klostrer), har gitt middelalderarkeologien en identitet. Og det er denne identiteten, tror jeg, som har vært med på å forme kravet om at historisk arkeologi må bli en egen disiplin.

Problemets er imidlertid om et nytt fag kan etableres på en slik spinkel identitet. For det spørsmålet som melder seg er, at om vi tar vi bort den fysisk-institusjonelle separasjonen, og det som til nå har vært dens primære objekt, middelalderbyene (for det er vel ingen som mener at de skal være det som gir det nye faget – historisk arkeologi – identitet), hva er det da som gjør den historiske arkeologien så særegen at det legitimerer kravet om at den må bli et eget fag? Kronologisk har den selvsagt en identitet (selv om begrepet historisk tid i høyeste grad er geografisk og kulturelt relativt),

men skulle det være grunnlag for separasjon ville det blitt mange arkeologifag i Norge. En historisk arkeologi måtte i tillegg til bygrunnene beskjefte seg med gårdsoppføring og fiskevær, med samiske fangstsamfunn, med kristen og før-kristen (samisk) religion og gravskikk, bare for å nevne noe. Det er ikke uten videre gitt åse at dette hører mer "naturlig" sammen med det som uansett vil ha en sentral plass, middelalderbyene, enn med det forhistoriske arkeologer forsker på. Gir man den historiske arkeologien en bred profil, noe man må hvis den skal ha noe som helst attraksjon, blir paradoxalt grunnlaget og legitimiteten for dens eksistens borte. Identiteten skapes da av disiplinen selv, av de akademisk grensene den har satt opp til arkeologien forøvrig.

Nå vil man sikkert hevde at den langt viktigste årsaken til kravet om en egen disiplin er ønsket om å styrke forskning og undervisning i historisk arkeologi. Dette er selvsagt både et forståelig og akseptabelt ønske, men i likhet med hva andre faggrupper innser må det løses innenfor rammene av det eksisterende arkeologifaget i Norge. Spørsmålet er også om den historiske arkeologien er så underprivilert i norsk arkeologisk forskning at det ut fra pragmatiske, fagpolitiske mål er nødvendig med et nytt fag? Jeg vet faktisk ikke om det er noen tilsvarende periode på fem – seks hundreår som er så fokusert på når det gjelder den forhistoriske tiden. Ved Universitet i Tromsø blir er ett av tre semesteremner på lavere grads studium i arkeologi viet historisk arkeologi i nordområdene, mens forhistorisk tid i Norden – vel 10000 år, har samme studieomfang. Det spørts om ikke det er helt andre tidsavsnitt som er underprivilert i forskning og undervisning? Forskjellen mellom de som forsker på disse tidsavsnittene og middelalderarkeologene er at de siste er en maktfaktor, de er synlige; de kan bryte ut.

Konsekvenser av et brudd

Hvilke konsekvenser kan så opprettelsen av historisk arkeologi som en sjølstendig akademisk disiplin få for det arkeologiske miljøet i Norge? Sett i et snevert fagpolitiske perspektiv er det selvsagt en god mulighet for at opprettelsen av et nytt fag vil gi større ressurser og flere stillinger til den historiske arkeologien. Dette kunne man kanskje akseptere som en positiv effekt, men haken er at det neppe gjør det enklere for fagmiljøet forøvrig å dekke sine behov for stillinger, f.eks. til undervisning i eldre steinalder. De utilsiktete konsekvenser av ei gruppens handling kan derfor være negative for øvrige grupper, og for det arkeologiske miljøet som helhet.

Likevel er det ikke disse ressursmessige momentene så vesentlige i mine betenkelskter til etableringen av en ny arkeologisk disiplin i Norge. Viktigere er de konsekvenser det vil få for samarbeid og kontakt med det arkeologiske miljøet forøvrig. For det kan vel ikke være ønsket om bedre samarbeid med kolleger i andre deler av faget som får ei gruppe til å melde seg ut og etablere et nytt fag? Jeg tror imidlertid at arkeologer som arbeider med historisk tid – i likhet med alle oss andre – har behov for økt samarbeid og for korrektiver fra kolleger som arbeider med andre ting. Jeg finner ikke miljøet blant middelalder-arkeologene i Norge som så spenstig og vittalt at de kan være tilfreds med å være seg selv nok. Jeg må innrømme at mitt inntrykk (som utvilsomt er dannet på et sviktende grunnlag, men dog) er at foruten en del hederlige unntak så er mye av det som skrives av norske middelalderarkeologer temmelig kjedelig og preget av en nokså enkel empirisme der teoretiske refleksjoner glimrer med sitt fravær. Etablerer man et lite fag er jeg redd for at man konserverer denne kjedsommeligheten, slik man har gjort det i den klassiske arkeologien. Det arkeologiske miljøet i Norge er så lite at vi ikke råd til å separere oss etter kronologiske skillelinjer. Istedenfor å melde seg ut og konservere sin egen sutrementalitet, må middelalderarkeologene menge seg med andre arkeologer. De vil da oppdage at faglige interesser går på tvers av kronologiske skillelinjer.

Det er spesielt betenklig at dette ønsket om løsrivelse kommer i ei tid med mange positive faglige tendenser i det norske arkeologimiljøet. Vi opplever en større åpenhet og interesse for nye tolkningsperspektiv og for teoretisk debatt. Ved universitetene i Oslo, Bergen og Tromsø kommer denne pluraliteten til uttrykk i pensumslister og undervisningsopplegg. Emner som teori, moderne materiell kultur og etno–arkeologi er selvsagte ingredienser og studentene får et variert innblikk i det som rører seg i internasjonal arkeologi. Jeg tror studenter som kommer til arkeologien ønsker å studere arkeologi, ønsker å få en variert innsikt i et fag man seinere kan fordype og spesialisere seg i. Med opprettelsen av nok et arkeologifag blir dette valget lagt på grunnfagsnivå. Uten særlig bakgrunn må man velge mellom å studere forhistorisk eller historisk arkeologi. Jeg kan vanskelig se for meg at disse disiplinære skillelinjene vil kunne bidra til verken å vedlikeholde eller styrke den eksisterende pluraliteten. Tvert om er det en fare for at denne splittelsen også bidrar til å gjøre det eksisterende fagetarkeologi/nordisk arkeologi om til en snevrere og mindre tolerant forhistorisk disiplin. Istedentfor et bredt og variert fag kan vi risikere å få to fag med høye

sperregjerder som både gir dårlig utsyn og snever innsikt, og der disiplinære ryttere nok på ny vil vite å bruke sporene i jakten på avvikere.

Avslutning

En liten personlig ekskursjon til slutt: Til forskjell fra de fleste andre bidragsyterne i dette heftet oppfatter jeg meg ikke som middelalderarkeolog – og blir neppe oppfattet som det av mine kolleger. Riktignok har min forskning på samisk fortid gjort at jeg i en viss utstrekning har beskjeftegit meg med epoker som faller inn under det som i skandinavisk sammenheng refereres til som middelalder eller historisk tid. Min forskning her, la oss si på perioden 1300–1700 i Finnmark, har imidlertid skjedd parallelt med eller i forlengelsen av mine arbeider om steinalder, tidlig metalltid eller for den saks skyld om arkeologisk teori. Jeg har funnet denne hoppingen i tema og kronologi både naturlig og berikende, og tror den er muliggjort nettopp ved å tilhøre et pluralistisk fagmiljø der slik forskning ikke bare var legitim, men også ble oppmuntret til. Det er min bestemte oppfatning at vi bør gå videre på denne veien istedenfor å styrke den fremdeles latente tendensen til periodefiksering i norsk arkeologi gjennom å institusjonalisere et skille mellom arkeologisk forskning på forhistorisk og historisk tid.

*Bjørnar Olsen
Tromsø*

I INGENMANNSLAND? FAGET MELLOM ARKEOLOGI OG HISTORIE

På den store kongressen "Medieval Europe 1992" i York i september 1992 møttes over 700 deltagarar frå 33 land for å diskutere mange ulike tema innanfor emnet mellomalderisk arkeologi. På langt nær alle var arkeologar, folk frå mange andre vitenskapar som arbeider med denne perioden var også representert. Gjennom foredrag og diskusjonar var det muleg å danne seg eit visst inntrykk av faget sin situasjon i mange land, og dei problemstillingar som det blir arbeidd med. Lite overraskande var det stort sett dei same problemstillingane som gikk att, både fagleg og ikkje minst i det praktiske livet. Tydeleg nok er historisk arkeologi eit fag i seinpuberteten, usikker på sin identitet og kva for veg som skal følgast framover, og ofte nok i konflikt med opphavet, men utan å kunne frigjere seg frå disse på lang tid enno. Likevel viste talet på interesserte og at dei kom frå heile Europa, at temaet historisk arkeologi i løpet av ein generasjon har fått ein rotfesta plass i dei fleste europeiske land. Dei aller fleste av oss talar i det daglege om mellomalderarkeologi, sjølv om vi i meir korrekte stunder etter kvart klarer å huske at vi skal omtale oss som historiske arkeologar. Reformasjonen i 1537 er i liten grad etterspora arkeologisk i byanlegg og gardsanlegg, og det skjer ikkje særleg mange synlege endringar frå 1536 til 1538 bortsett frå ved sakrale byggverk, og der er det også ofte snakk om ein lang prosess. Dei aller fleste arkeologiske undersøkingar i dag startar i dag i det øverste laget, som gjerne kan vere 1800–1900-tal, og arbeider seg nedover gjennom alle lag og konstruksjonar like nøyte utan å ta det magiske årstalet 1537, då laga og konstruksjonane plutselig blir verna av Lov om kulturminner, særleg alvorleg.

Dette er eit symptom på at historisk arkeologi er i ferd med å bli vaksen og stå på eigne bein; heller enn å innrette seg etter reglane opphavet stiller for livet vi skal leve må vi, som alle andre, leve livet på våre eigne premissar dersom det skal bli meiningsfylt. Det vil bli konflikter med opphavet, men det er nytige konflikter som begge partane vil kunne lære av og vekse på.

Denne parallellell mellom menneskleg og vitenskapleg utvikling kan hjelpe til å sette utviklinga av historisk arkeologi inn i ein samanheng. På

møtet i York var identitetsproblemet svært synleg, både i det som vart sagt og ikke sagt. Svært typisk var det dei mange foredraga om nye utgravingar og funn som samla størst interesse. Det var svært få forsøk på å oppsummere dei resultata som var oppnådd på mange av forskingsfelta i dei siste 20–30 åra, og det var så godt som ingen teoretisk debatt å spore. Bokdisken kunne melde at bøker om funn og utgravingar selde 20 ganger meir enn bøker med meir teoretisk innhald. Dette overraskar vel eigentleg ingen som arbeider innanfor historisk arkeologi. Eg vil hevde at den teoretiske diskusjonen er så laber i historisk arkeologi fordi få av oss har begrep om kva vi skal diskutere. Både i undervisinga i historisk arkeologi og i den praktisk utføringa av faget er det lagt lite vekt på teoretisk vinkling på historisk arkeologi. Norske historiske arkeologiar tar eksamen i generell arkeologi, og den teoretiske diskusjonen gjeld der utelukkande førhistorisk arkeologi. For historisk tid er det historikarane som styrer den teoretiske debatten, som nesten fullstendig har utgangspunkt i bruk og tolking av skriftlege kjelder. Og midt i mellom står vi. I ein slik frustrerande situasjon er det godt å kunne konsentrere seg om nye utgravingsresultat som er handfaste og sikre ting.

I dei siste fem åra har eg vore engasjert som forelesar i mellom.. unnskyld historisk arkeologi for grunnfag ved universiteta i Bergen og Oslo, for det meste på deltid. Dette faktum kan delvis forklare den svake stillinga emnet har innanfor universitetet. Studentane skal lære litt om alt frå paleolittikum til historisk tid. For å dekke dei periodene som dei faste tilsette ikkje har kompetanse i, må eksterne forelesarar trekkast inn. Ingen av dei fast tilsette i Oslo eller Bergen har historisk arkeologi som spesiale, og dermed blir eksterne hjelp tilkalt på gjestavisitt. I løpet av maks 20 timars samvær skal studentane få eit visst overblikk og innblikk i ein periode på 600–700 år. Alle som arbeider med perioden veit at det blir valget mellom pest og kolera, å velge eit tema blir å vrake eit anna. Spørsmålet blir derfor: Kan vi forsvare dette systemet? Skal vi heller vere realistiske og fjerne den historiske arkeologien frå den førhistoriske og opprette eigne institutt som i Danmark og Sverige? Eller er kontakten med våre arkeologiske kollegaer så viktig at vi skal bli verande? For å kunne svare på dette må vi gå nærmare inn på spørsmålet om arkeologi i perioden 1000–1992 i vesen skil seg frå andre arkeologiske perioder.

Er historisk arkeologi ein eigen vitenskap?

Vitenskapen er i vår tid sterkt prega av fragmentering, dvs. spesialisering. Mengdene av materiale og kunnskap er blitt så store at det er berre nokre få som er i stand til arbeide med dei store linjene gjennom lange perioder. Dei fleste arkeologar har sjølv sagt ein viss kunnskap om andre perioder enn den dei sjølv arbeider med, men for lite til at dei kan delta i forsking og debatt om disse. Dei aller fleste blir derfor verande innanfor sine spesialområde som steinalder og jernalder.

Det er t.d. få av mine kollegaer som har spesialisert seg på steinalderen som interesserer seg synderleg for utviklinga av bolighuset i Oslo på 1500-talet. Slik er heller ikkje å vente; det som er oppsiktsvekkande er heller at vi er produkt av den same utdanning og undersiving.

I utforskinga av historisk tid er arkeologi komne seint inn på banen. Historie, arkitektur og kunsthistorie har arbeidd lenge med perioden før den moderne arkeologien i særleg grad tok til å interessere seg for den. Også dei første arkeologiske undersøkingane vart utført av disse yrkesgruppene, i mangel av arkeologar som interesserte seg for dette materialet. På mange måtar var dermed premissane lagt for arkeologien sitt arbeidsområde, ved at arkeologane i stor grad tok over dei nemnde vitenskapane sine problemstillingar. Derfor står enno i dag t.d. bygningsarkeologien svært sterkt innanfor historisk arkeologi. Sameleis har historikarane eitfast grep om produksjonen av synteser og oversikter om mellomalder og nyare tid. Til dømes er i den nyaste "Norges historie" frå 1970-åra berre perioden fram til ca. år 800 dekkja av arkeologane, dei følgjane binda er skrivne av historikarar. I dei nyaste byhistoriane om Bergen, Oslo og Trondheim er det også historikarar som skriv om mellomalderen, delvis med arkeologar som konsulentar.

Dette er ein situasjon som ikkje finst i førhistorisk arkeologi, der arkeologane også har skrive oversiktshistorien. I mellomalder/historisk tid har ikkje arkeologane arenaen åleine, men må samarbeide med andre vitenskapar dersom alle kjelder skal utnyttast. I førhistorisk arkeologi har arkeologane tradisjonelt hatt kontrollen over nesten heile kjeldematerialet, både bygningsspor og kunstgjenstandar, og det er dermed langt lettare å skrive samanfattingar.

Slik som historisk arkeologi opptrer i dag, er den i stor grad skapt av samfunnsforhold utanfor arkeologien. Den sterke utviklinga av samfunnet etter krigen, med fullstendig omkalfatring av både urbane og rurale land-

skap, og dermed øydelegging av eldre kulturspor, har gitt mengder av arkeologar nok å gjere med å prøve å dokumentere delar av disse kulturspora før dei forsvinn. Arkeologien har klart å få oppretta mange nye stillingar for arkeologar, men i mindre grad klart å få innverknad på samfunnsutviklinga og dermed hindre nedbygginga av viktige kulturspor. Historisk arkeologi er derfor i stor grad blitt ein ad hoc-vitenskap, der kortsiktige mål får dominere og det er blitt lagt lite vekt på å utvikle langsiktige strategiar for faget. Faget er i stor grad blitt utforma ute i felten, ikkje på institutt eller universitet, og er sterkt prega av det.

Eit døme på det er status etter over 20 års intensiv graving i byane. Dette har resultert i ei mengde store og små rapportar, men samanfattingane må vi enno vente på. Det første unntaket er Erik Schia si bok om "Oslo innerst i Viken", som på ein ypperleg måte viser korleis arkeologien kan brukast til å stille nye problemstillingar og gi svar på både gamle og nye spørsmål som historievitenskapen åleine ikkje kan gi svar på. Slike framstillingar ser det ut til at vi må enno vente på når det gjeld dei andre byane, og ikkje minst landsbygda, som stadig er eit underutvikla område arkeologisk.

Spørsmålet om historisk arkeologi er eit eige fag i Noreg må det svarast nei på, men i løpet av få år vil det utan tvil bli det. Utan eigne undervisingsinstitusjonar og -stillingar, lærebøker og teori må statusen heller i dag bli at det er ein disiplin innanfor arkeologien. Men utviklinga i stillingar, arbeidsfelt og litteratur viser at det er eit fag i vekst. I praksis er det også svært få ferdig utdanna arkeologar som arbeider innanfor både førhistorisk og historisk arkeologi. Dette har delvis samanheng med forvaltnings- og institusjonsgrenser, men like mykje at problemstillingar og materiale er så pass ulike at det i praksis blir vanskeleg å kombinere begge disiplinane.

Historisk arkeologi som universitetsfag

I den grad vi kan snakke om at historisk arkeologi eksisterer som akademisk disiplin i Noreg i dag, eksisterer det innanfor det etablerte arkeologstudiet. Ved universiteta i Bergen og Oslo blir det undervist i generell arkeologi frå paleolittikum til historisk tid. Med dei få undervisningsstillingane som eksisterer, er det klart at ikkje alle periodene kan dekkast like godt, og taparen er historisk arkeologi. Det finst rett nok eit 20æ professosrat i mellomalderarkeologi i Oslo. Det blir derfor berre gitt tilfeldig undervising i tema frå denne perioden. I tillegg til at undervisinga haltar, eksis-

terer det heller ingen fast plan for korleis undervisinga skal leggast opp og kva for tema det skal undervisast i. Vidaregåande studentar som vil spesialisere seg innanfor historisk tid har også berre liten sjanse til å få ein rettleiar som er spesialist på denne perioden.

Den utabile tilgangen på studentar har også konsekvensar for arbeidsmarknaden. Det er mangel på ferdig utdanna arkeologar som er spesialisert på historisk tid. Men også på mellomalderutgravingar er det som regel stor mangel på norske studentar. Differansen blir gjerne fylt opp med svenske, danske og engelske studentar. Årsaken til manglende interesse frå norske studentar er delvis lønnssystemet, som fører til langt dårlegare betaling på mellomaldergravingar enn på førhistoriske gravingar. Det er derfor berre dei mest interesserte som satsar på mellomalderarkeologien. Det sterke innslaget av utlendingar er sjølv sagt mest positivt, men ein viktig ulempe er at fleirtalet ikkje blir verande, og at mykje akkumulert innsikt og kunnskap ikkje blir vidareført, men går tapt.

Delvis kan også mangelen på interesse forklaraast med at undervisinga er samlokalisert med musea som stort sett arbeider med førhistorisk arkeologi, medan det meste av den historiske arkeologien blir styrt av institusjonar som ikkje har eigne studentar, t.d. Riksantikvaren. Det tette forholdet mellom undervising og førhistorisk arkeologi fører naturleg til at studenterne lettast blir engasjert der, både i studiet og i feltarbeidet.

Den akademiske situasjonen for historisk arkeologi er derfor lite imponegende, og dette må vere ei hovedårsak til den svake og sprikande stilling dette faget eller disiplinen har i dag. Sjølv om det blir utført mange utgravingar og produsert ein god del litteratur om temaet, er mangelen på eit samlande akademisk miljø der det blir forska, undervist og teoretisert svært følbart. Skal historisk arkeologi kunne utvikle seg vidare til eit fullstendig fag må eit slikt miljø etablerast. Spørsmålet blir så om eit fagmiljø for historisk arkeologi kan etablerast innanfor dei etablerte arkeologiske universitetsinstitutta eller det bør bli eit sjølvstendig institutt.

Som nemnt er det i Danmark og Sverige etablert eigne institutt for historisk arkeologi/mellomalderarkeologi, og denne vegen står open også for oss dersom ressursane kan etablerast. På den andre sida vil ei oppsplitting av fagmiljøet på denne måten gi store negative verknader ved å styrke det skilte som alt finst mellom førhistorisk og historisk arkeologi. Dette kunstige skillet er delvis skapt ved at universiteta har tatt seg av førhistorien og Riksantikvaren mellomalderen, men også ved at historisk arkeologi vart

utført av arkitektar og kunsthistorikarar.

Ved omorganiseringa av fortidsminnevernet dei siste åra er dette skillet i stor grad nedbygd, og det ville vere skadeleg å reetablere det.

Likevel står vi tilbake med det faktum at historisk arkeologi stiller svært svakt akademisk, og dette må endrast. Ei løysing er å etablere eit eige institutt for historisk arkeologi, slik som i Danmark og Sverige. Dersom målet derimot er å halde arkeologien samla som eitt fag, må alternativet vere å styrke stillinga innanfor dei eksisterande institutta. Det finst i dag tre arkeologiske institutt i Noreg, og eit fjerde er tenkt etablert i Trondheim i løpet av dei nærmaste åra. Det er ingen vits i at fire institutt skal tilby studentane same menyen. Eit miljø for historisk arkeologi kan derfor oppbyggast ved eitt av disse institutta som eit nasjonalt "kompetansesenter" for historisk arkeologi, alternativt ved ein meir frittståande institusjon som t.d. Bryggens museum i Bergen eller eitt av Riksantikvarens utgravingskontor.

Kva skal det undervisast i?

Eit symptom på den umodne stillinga som faget enno står i er mangel på avklaring om kva ein eigentleg bør lære for å bli historisk arkeolog. Den tradisjonelle opplæringa på grunnfagsnivå, i den grad den har eksistert, har gått og går ut på eit materialkurs om gjenstandar – stort sett arkeologiske funn som keramikk, sko o.l. – pluss ein del forelesingar om generelle kulturforhold i perioden. Pensumlitteraturen omfattar stort sett ein del oversiktsartiklar om materielle kulturforhold. På hovedfags– og magistergradsnivå er undervisinga langt meir sporadisk. Det har samanheng med mangelen på undervisingspersonale, men også at talet på studentar innanfor historisk arkeologi varierer så sterkt. Interessa ser ut til å gå i bølger, slik at det er vanskeleg å planlegge undervisinga.

Som supplement til manglende forelesingar blir det ofte anbefalt å følge forelesingar i kunsthistorie og historie for å få innsikt i andre sider av kulturforholda i historisk tid. Dette kan også vere nyttig så lenge undervisinga i historisk arkeologi ikkje prøver å sette grensene mot disse vitenskapane, som også brukar materiale som er viktig for arkeologane. Historikarane brukar skriftlege kjelder som også er ein del av den historiske arkeologien sitt kjeldegrunnlag og derfor må kunne tolkast og brukast kritisk av oss. Kunsthistorien arbeider mellom anna med gjenstandsmaterialet frå mellomalderen som ikkje er arkeologisk, men også med arkitektur og bildekspråk. Alt dette bør også arkeologar ha eit visst kjennskap til for å kunne

bruke det i sine undersøkingar og tolkingar av det arkeologiske materialet, enten dette gjeld bygningar eller jordlag. Arkeologar brukar likevel materialet ulikt, eller ser etter ulike ting i materialet. Ei arkeologisk bygningsanalyse går til dømes ut pålangt andre ting enn ei kunsthistorisk eller arkitektonisk, men blir ikkje fullstendig utan å trekke inn både historiske og kunsthistoriske kjelder og tolke dei saman med det arkeologiske materialet.

Spørsmålet om arkeologar sin evne til å bruke kjelder frå andre vitenskapar er ofte debattert, gjerne med utgangspunkt i kritikk av andre vitenskapar sin bruk av arkeologisk materiale. Meiningane er delte om til dømes arkeologane i det heile skal bruke og tolke skriftlege kjelder, eller overlate dette til historikarane. Svaret må bli at arkeologane absolutt skal bruke skriftlege kjelder; disse er ein integrert del av perioden sitt kjeldemateriale. Ei reint arkeologisk eller reint historisk framstilling av mellomalderen blir berre halv, det er den samla kunnskapen av alle tilgjengelege kjelder som må vere målet.

For å kunne arbeide med denne perioden er det derfor nødvendig for arkeologar å ha ein viss kjennskap til andre sider av kulturhistorien enn den reint arkeologiske. I førhistorisk tid er kjennskap til kunst og byggeskikk ein integrert del av det arkeologiske studiet, og bør derfor vere det også i historisk arkeologi, ikkje minst fordi dette materialet utgjer ein viktig del av kjeldematerialet for perioden.

For å kunne få ei nokolunde fullstendig oversikt over perioden må ein student få innsikt i alle viktige sider ved kulturhistorien i denne perioden slik ein arkeolog vil møte den, d.v.s. både urbane og rurale problemstillinger og materiale. Så stort som dette materialet er, må det studerast på full tid over eit lengre tidsrom, og ikkje berre som ein lavt prioritert del av eit studium. Det må derfor vere muleg å kunne fordjupe seg i faget i det minste ein stad i landet, der alt som tross alt skjer av utvikling og nyvinning i faget kan samlast og fordøyast.

Undervisinga i arkeologi i Bergen og Oslo skjer i dag ved ein undervisingsseksjon som er ein del av universitetsmuseet. Dette systemet har mange fordelar og bakdelar. Av dei siste kan nemnast at undervisinga må kjempe om ressursane med resten av museet, og at studentane lett fungerer som ein arbeidskraftsreserve for museet. Fordelen med dette er at det er lett å få ein god og variert arbeidspraksis, men bakdelen kjenner vi alle ved altfor lange og usamanhangande studier. Eit fysisk skille mellom undervisinga og museet vil derfor vere eit middel for å styrke undervisinga og la stu-

dentane konsentrere seg om den akademiske delen av arkeologien. Ved å opprette frittståande arkeologiske institutt kan undervising og forsking få betre arbeidsvillkår og det akademiske nivået hevast.

I dag er det heller ikkje like naturleg som tidlegare at ein ferdig arkeolog skal drive med feltarkeologi, men kan like gjerne gå inn i stillingar i andre delar av samfunnet. Ei styrking av dei akademiske sidene ved studiet er derfor nødvendig for arkeologien generelt, og oppretting av frittståande institutt er ei viktig forutsetning for dette.

Innføringa av hovedfagstudiet, som skal korte ned studietida og gi studentane meir systematisk undervising, ser foreløpig ut til å fungere dårleg nettopp fordi det grunnleggande grepet ved å skille ut undervisinga frå musea ikkje er gjort, og studentane ser ut til å ha like langefeltsesongar som før. I tillegg er det ikkje gitt ressursar nok til at undervisinga kan følge opp og gi studentane den rettleiing som er nødvendig for å bli ferdig på normert studietid.

Mot år 2000

Den sterke utviklinga av historisk arkeologi, særleg etter 1970, har stort sett skjedd ute i felten, med særleg utgravingane i byane og bygningsarkeologiske undersøkingar som dei mest kjende områda. Materialet som er gravd fram er så stort at berre ein brøkdel av det er fullstendig undersøkt og publisert. Feltundersøkingane held stadig fram, slik at materialmengdene og dermed etterslepet stadig blir større. Mangelen på tid til forsking i materialet og dermed sjansen til å stille spørsmål til og få svar ut av materialet er skadeleg på den måten at undersøkingane lett går i vante spor med mangelen på nye problemstillingar. Mangelen på forsking omkring landsbygda er påfallande. Konsentrasjonen om grunnlegginga og den eldste utviklinga av byane har ført til at vi er nokså blanke når det gjeld kunnskap om seinmellomalder og tidleg etter-reformatorisk tid. Det virkar som det er opplest og vedtatt at vi ikkje hadde private forsvarsanlegg i mellomalderen, men stemmer dette? Lista over forskingsområde som knapt er rørt kan gjerast lengre. Så lenge utviklinga av faget blir bestemt av utgravingsprosjekta er det ikkje anna å vente. Mangelen på ein forskingspolitikk for historisk arkeologi blir meir og meir følbar ettersom magasinplassen blir mindre og mindre. Behovet er stort for meir forsking på det framgravde materialet for å få oversikt over kva vi eigentleg har funne ut og kva for nye problemstillingar materialet reiser. Sjølv om det er gravd fram hundretusenvis av gjenstandar er like-

vel Grieg si bok "Middelalderske byfund" frå 1933 mykje brukt i gjenstandsundersøkinga. Gjenstandsundersøking er lite salongfag i dag, men materialkunnskapen er likevel ein av bærebjelkane i arkeologien. Utan grundig kjennskap til funn og fakta er det lite fruktbart å lage teoriar og hypoteser. Og kan det eigentleg forsvarast å bruke millionar av kroner på utgraving, konservering og magasinering av eit gjenstandsmateriale som ikkje blir brukt?

Utdanning og konservering er berre halve jobben, den andre halvparten er forsking. Meininga med å samle på det store gjenstandsmaterialet er nettopp at det skal forskast på det.

Etter mange år med sterkt utvikling har den historiske arkeologien blitt fast etablert i samfunnet, men utviklinga av faget er delvis blitt hengande igjen nettopp på grunn av den sterke veksten. Dei neste åra bør faget sin "infrastruktur" styrkast ved at utdanninga og forskinga blir høgare prioritert.

Øystein Ekroll

Trondheim

MIDDELALDERARKEOLOGI ELLER ARKEOLOGI OM MIDDELALDEREN ?

Trenger vi en egen middelalderarkeologi?¹ Bortsett fra at alle METAs lesere vel er enige om at vi trenger arkeologisk innsats i perioden middelalder (og også i perioden nyere tid), kan meningene være forskjellige når det gjelder middelalderarkeologi som et eget fag. I Danmark og Sverige er det egne lærestoler i middelalderarkeologi. I Norge er det ikke. Hvilken er den riktige veien å gå?

Jeg vil først nærmere meg dette spørsmålet ved kort å se på noe av det som kjennetegner arkeologifaget generelt, og hva som gjør arkeologi til et eget fag. C A Moberg har betegnet arkeologi som i utgangspunktet metode, og foretar en oppdeling av den arkeologiske metode i typologi, stratigrafi og korologi (Moberg 1969:152ff.). Arkeologisk virksomhet kan splittes opp i 3 forskjellige deler, selv om disse ikke alltid er like lette å skille fra hverandre. Hver del har sine metoder og sitt teoretiske grunnlag delvis på tvers av den nevnte metodiske oppdelingen:

Arkeologiens egenart

- 1) **Arkeologisk utgraving.** Dette er den delen av den arkeologiske virksomheten som er mest forskjellig fra andre fags metoder. Nærmest kommer geologien, særlig kvartærgeologien og bruken av den stratigrafiske metode. Denne gir lagenes forhold til hverandre. Artefaktenes og økofaktenes forhold til hverandre og lagene bygger på korologi som er velkjent i geografin. For selve utgravningsarbeidet har arkeologene lånt redskaper fra forskjellige praktiske fag og i en del tilfeller modifisert dem for arkeologisk bruk. Dokumentasjon under utgravingen spenner over forskjellige teknikker fra beskrivelse og oppmålingstegning til måling av fysiske og kjemiske egenskaper ved jordsmonnet.
- 2) **Studium og analyse av fysiske levninger.** Dette omfatter registrering av faste forminner, analyse av artefakter, bl.a. ved hjelp av typologi og av økofakter. Analyser av økofakter fremkommet ved utgravninger vil i de fleste tilfeller høre inn under andre fag. Studium og analyse av fysiske objekter er ikke noe spesielt for arkeologi. Naturvitenskapene er i stor grad

bygget på slike analyser, og innenfor humanistiske fag kan nevnes kunsthistorie og etnologi der gjenstandsanalyse står sentralt.

3) Rekonstruksjon av forhold i fortidige samfunn. Denne syntetiserende delen av arkeologifaget er ikke vesensforskjellig fra den tilsvarende for historiefaget. Noen vil heller se likheten med sosialantropologiske forskning. Dette er egentlig et spørsmål om bare å utforske fenomener i tid og rom eller også å relatere dem til det generelt menneskelige. Arkeologer er etterhvert blitt flinke til å låne modeller og problemstillinger fra andre fag som sosialantropologi, sosiologi, historie, psykologi og filosofi.

Jeg har med vilje utelatt vern og formidling. Disse er selvsagt svært viktige deler av den arkeologiske hverdagen, men i seg selv vel knapt noen del av metodeapparatet innen faget arkeologi.

Nordisk arkeologi slik faget oppfattes i Norge i dag, omfatter alle disse tre delene. De er alle en integrert del av arkeologifaget slik det undervises ved universitetene. Utgravningsdelen har vært henvist til skolegravninger og mer eller mindre tilfeldigeutgravninger som studentene har fått være med på. I tillegg leses det en del bøker med arkeologisk metode. Studium og analyse av levninger er et viktigere punkt i undervisningen, særlig på det teoretiske og metodiske plan. Materialkunnskap vil det som regel bli for lite av på lavere trinn i utdannelsen, og grundig kunnskap får studentene i Norge bare til det materialet som er relevant for oppgaven på hovedfags- og magistergradsnivå, evt. det de får kjennskap til gjennom feltarbeide. Registrering læres ved feltkurs og ved selvalgt praksis. Vekten i undervisningen har vært lagt på pkt.3, rekonstruksjon av forhold i fortidige samfunn, før særlig de konkrete hypoteser om disse forhold, i den senere tid i stor grad om metoder og teorier for å komme frem til slike hypoteser. Vern og formidling dekkes i liten grad i undervisningen.

Den spesialisering som skjer innenfor arkeologien, blir større og større, i likhet med i andre fag. Kunnskapen om fortiden og forskjellige sider av denne blir større, og stadig flere metoder blir tatt i bruk for å øke den, både innen utgraving, analyse og modellbruk. Fordi det blir flere og flere spesialer, har arkeologifaget slik det undervises lett for å bli mer og mer generelt og mer og mer teoretisk og metodisk anlagt. Noen arkeologer i Skandinavia er heltidsbeskjeftiget med utgravinger, andre med feltregistreringer, med marinarkeologi, med vernearbeide, med formidling, med administra-

sjon, med gjenstandsregistrering, med undervisning og med forskning. Og innenfor mange av disse områdene er det spesialisering på perioder, på materialkategorier og på visse typer problemstillinger, eller disse spesialitetene går på tvers av områdene som er opplistet. Middelalderarkeologi som egen kategori synes i denne opplistingen å drukne og heller være en av svært mange spesialiteter. Hvordan kan denne spesialiteten være et eget fag?

Middelalderarkeologi

Hvis vi går tilbake til de 3 delene av arkeologisk virksomhet og metode, kan vi prøve hvor forskjellig middelalderarkeologien er fra andre arkeologiske spesialiteter.

Arkeologiske utgravninger innenfor perioden middelalder – nyere tid er ofte forskjellige fra forhistoriske. I middelalderbyene finnes kulturlagsavsetninger med bevart organisk materiale og ofte svært komplisert stratigrafi. Stratigrafi i middelalderbyenes kulturlag er selvsagt ikke prinsipielt forskjellig fra annen arkeologisk stratigrafi, men det som er regelen i en middelalderby er en sjeldenhets eller mangler helt i forhistoriske tidsperioder i Skandinavia. Derimot er det ingen vesensforskjeller mellom middelalder og f.eks. jernalder når det gjelder utgravning av rester av landbebyggelse og dyrkingsspor. Undersøkelser av steinbygninger, ruiner eller stående bygninger hører middelalderen og historisk tid til. Noen av feltmetodene her er spesielle for denne typen levninger. Kildematerialet i form av de fysiske levningene gjør at en middelalderutgravning kan være svært forskjellig fra en forhistorisk utgravning. Flere feltmetoder kommer spesielt til anvendelse ved undersøkelse av visse typer levninger fra historisk tid og i liten grad i eldre perioder.

Studium og analyse av fysiske levninger skjer etter meget de samme grunnreglene i all arkeologi, men de er selvsagt tilpasset materialet som skal analyseres. Spørsmålet er da hvor spesielle levninger fra middelalder og nyere tid er i forhold til levninger fra eldre perioder. Stående bygninger er allerede nevnt. Generelt sett er levningene flere, til dels også bedre bevart. Bare gravminnene og gravgavene blir færre. Bygravningene gir et gjenstandsmateriale som er svært stort, om enn fragmentarisk, og spesielt organiskmateriale, f.eks. lær, er godt representert i forhold til i eldre perioder. Dette gjør at gjenstandsmaterialet blir anderledes. Det er også gjenstander fra middelalderen og selvsagt fra nyere tid som aldri har vært i

jorden.

Rekonstruksjon av forhold i fortidige samfunn må bli forskjellige for en periode der det er så mange andre kilder til kunnskap om samfunnet enn de arkeologiske. Skriftlige kilder og billedfremstillinger kan man selvsagt ikke se bort ifra. Det finnes ikke en arkeologisk sannhet parallelt med en historisk sannhet (dersom det finnes noen i det hele tatt). Derimot finnes det problemstillinger som er spesielt aktuelle for arkeologer, men mindre for middelalderhistorikere pga. deres manglende kildemateriale, f.eks. menneskenes livsvilkår. Imidlertid er det ikke sikkert at problemstillingene som det er interessant å belyse, er så forskjellige i middelalder og forhistorisk tid. Økonomi og produksjon forandrer seg ikke brått mellom vikingtid og middelalder, men den økende spesialiseringen og utviklingen i retning av pengehusholdning er dyptgripende forandringer i løpet av middelalderen. Organiseringen av samfunnet med administrasjon av store områder, samling av makt på svært få hender er også forskjellig fra forhistoriske samfunn. Etableringen av byer med sentralfunksjoner er noe helt nytt. Men overgangen fra jeger/sankersamfunn til jordbruksamfunn var en enda mer radikal foranding. Innføringen av kristendommen er gjerne brukt som definisjon på middelalderens begynnelse. Dette religionsskiftet var neppe mere radikalt enn flere tidligere religionsskifter, men er spesielt pga forandringen i kildemateriale som det førte med seg.

Diskusjon

En sammenfatning av denne, riktig nok overfladiske, gjennomgangen viser at arkeologien om middelalderen skiller seg fra arkeologien om eldre perioder bare på visse områder. Disse områdene er først og fremst noen av utgravningsmetodene for middelalderbyer med tykke kulturlag og for stående bygninger og ruiner av steinbygninger. I rekonstruksjonen av forhold i fortidige samfunn finnes den andre store forskjellen, og den er generell, nemlig den kunnskapen som kan trekkes fra det skriftlige kildematerialet i middelalderen. Er denne forskjellen nok til å opprette et eget fag? I tilfelle må dette faget både bestå av både arkeologi og historie, og dermed også historisk metode. Dette er da også spesielt tydelig i middelalderarkeologifaget i Århus, der studiet omfatter en række hjelpedisipliner (historie, ikonografi, epigrafikk m.v. således at kandidaterne kan arbeide med kultur- og samfunnsforhold på en bredere basis enn den rent arkæologiske (Madsen 1988:7). Forholdet mellom det skrevne ord og den materielle levning er det

viktigste spørsmålet, og diskusjonen om faget historisk arkeologi, slik det bl.a. er formulert av Anders Andrén er ført med stor intensitet bl.a. i METAs spalter (Andrén 1988, Wienberg 1988 m.fl.).

Det går ikke ut fra det ovennevnte an å trekke noen entydige konklusjoner om middelalderarkeologi og historisk arkeologi bør være et eget fag. Det er en del av arkeologien, og det er vanskelig å sette noen klare grenser på basis av metodebruken. I mange tilfeller vil metodene være de samme i middelalderarkeologi og forhistorisk arkeologi, og også problemstillingene (se f.eks. Christophersen 1986).

Men det finnes også en annen, mer pragmatisk tilnærningsmåte til hovedspørsmålet, nemlig hva slags utdannelse det er behov for, og hvorledes det er mest praktisk å organisere denne. Dette er ikke en ukjent tilnærningsmåte i våre dagers universitetsdebatt. "Samfunnet har bruk for, næringsslivet trenger", er vanlige utsagn. Det er mulig å være spesialist på alle deler av arkeologien. Fordi det blir flere og flere spesialister, har arkeologifaget slik det undervises ved universitetene, lett for å bli mer generelt og mer metodisk anlagt. Selv om mange ønsker empirien nedtonet til fordel nettopp for teori- og modellbygging, er det et spørsmål om lite empiri er tilfredsstillende for arkeologer som skal virke i mange av de områdene i norsk arkeologi der middelalderen står sentralt.

Hvor stort behov er det for ekspertise på akkurat middelalderarkeologi? Cinthio påpeker at opprettelsen av et universitetsfag i middelalderarkeologi i Lund i 1961 kan sees som en "földriktig konsekvens av den arkeologiska verksamhet som en allt mer ökande exploatering födde med sig efter andra världskriget" (Cinthio 1988:3). Hvis vi ser på tidsperiodene der arkeologer er virksomme, inntar historisk tid en stor del. Utgravningene i byene har ofte vært store og både ressurs- og mannskapskrevende. I Norge har middelalderutgravninger vært blant de aller største. Innen vernearbeide og forvaltningen utgjør middelalderen en stor del av sakene. Arkeologisk forskning på perioden middelalder er stor, på historisk tid noe mindre. I Nordic Archaeological Abstracts (NAA) utgjør antallet av artikler og bøker om middelalder og nyere tid ca. 40% i tidsrommet 1985–89. Aktiviteten innenfor disse periodene gjør at arkeologi om historisk tid må prioriteres høyt, ikke minst i forsknings- og utdanningssituasjoner. Vi trenger spesialister på bygningsarkeologi, arkeologer som behersker stratigrafisk metode både praktisk og teoretisk. Og ikke minst trengs arkeologer som har kunnskap både om metoder og materiale innen andre fag, først og fremst historie,

men også numismatikk, heraldikk, epigrafi, osteologi, geologi, botanikk osv. i tillegg til at de kan arbeide ut fra konkrete problemstillinger.

Spørsmålet er hvordan en slik satsing helst bør skje. Det er selvsagt tåpeelig å rive opp miljøer som alt fungerer godt. Århus og Lund bør styrkes, samtidig som det hele tiden foregår en debatt om innholdet og profilen i fagene. Disse lærestedene bør også oppsøkes av norske studenter, og forholdene bør legges til rette for dette, f.eks. ved utveksling eller lengre studier. I Norge er det en rekke små miljøer som er vokst opp ved bygravningene i Oslo, Tønsberg, Bergen og Trondheim. I Tromsø er et sterkt miljø ved Universitetet bygget på utforskning av gårdsbosetning og tettstedet Vågan. Denne ekspertisen bør opprettholdes.

Sannsynligvis er det ikke noen farbar vei å opprette en sentralisert middelalderutdannelse eller utdannelse i historisk arkeologi ett sted i Norge. Derimot bør spesialiseringen kunne gå langt og gjerne i forskjellig retning ved de forskjellige lærestedene og forskningsinstitusjonene som finnes. Det bør opprettes flere faste undervisnings- og forskningsstillinger ved universitetene for å styrke arkeologien om middelalder og nyere tid. Middelalderarkeologien er ikke viktig, men arkeologi om middelalderen.

*Petter B Molaug
Oslo*

Noter

- 1) Jeg bruker i dette innlegget betegnelsen middelalderarkeologi. Det kunne like gjerne stått historisk arkeologi i betydningen middelalderens og nyere tids arkeologi.

Litteratur

- Andersson, H. Vem ställer medeltidsarkeologens frågor? *META* 1/89.
 Andrén, A. Ting og text – skisser till en historisk arkeologi. *META* 1-2/88..
 Cinthio, E. Examensämnet Medeltidsarkeologi. *META* 1-2/88.
 Christophersen, I. Arkeologi mellom fortid og nåtid – middelalderarkeolo-

- gien som et tverrvitenskapelig brennpunkt. *Medeltiden och Arkeologin. Festskrift till Erik Cinthio*. 1986.
- Madsen, T (red.). Forord. *Bag Moesgårds maske. Kultur og samfund i fortid og nutid*. 1988.
- Moberg, C A. *Introduktion till arkeologin*. 1969.
- Wienberg, J. Metaforisk arkæologi og tingenes sprog. *META 1-2/88*.

FRA MIDDELALDERARKEOLOGI TIL HISTORISK ARKEOLOGI

I METAs spalter har vi blant mange spennende temaer også lenge kunnet glede oss over den løpende diskusjonen om "medeltidsarkeologiens" egenart og plass som akademisk disiplin i Sverige.

I Norge har vi ikke hatt en tilsvarende kontinuerlig debatt selv om emnet har vært diskutert på forskjellige måter både i arkeologimiljøet og mellom kollegaer ved universitetene og innen kulturminneforvaltningen. Jeg er derfor glad for denne anledningen til å komme med et bidrag fra en norsk vinkel i denne diskusjon.

Den tittel jeg har valgt "Fra middelalderarkeologi til historisk arkeologi", inneholder mange frustrasjoner, selvkritikk, og erkjennelse av at problemer kan løses på ulike måter avhengig av alt fra forskningstradisjoner og til materialets egenart i det enkelte land. Siden jeg har fått min utdannelse som middelalderarkeolog i Lund, ble det naturlig for meg å ønske et lignende institutt og forskermiljø i Norge. Fra disputasen i 1977 og til idag, har jeg måttet revurdere dette synet flere ganger. Dette vil jeg gjøre rede for helt til slutt, men siden vi arkeologer ofte spør etter kontekst eller relasjon, så vil jeg forsøke å skissere hvordan middelalderarkeologi/historisk arkeologi som akademisk disiplin kom på dagsorden i Norge og utviklingen fram til i dag.

Middelalderarkeologi i 1950-60 årene

Få hadde vel gjort seg tanker om middelalderarkeologi som eget fag her til lands i 1950-årene, men da begynte for alvor arbeidsoppgavene å banke på. Inntil da hadde norsk middelalderarkeologi vært synonymt med arkitekt Gerhard Fischer og hans undersøkelser av de store byggverk landet rundt og i middelalderens Oslo. Først fikk vi de kirkearkeologiske undersøkelser på midten av 1950-tallet som prosjektet Norges Kirker som ble startet i 1949, sto for. Brannen på Bryggen i Bergen i 1955 ble et vendepunkt for erkjennelsen av at middelalderbyen og kulturlagene mellom de mange bygningene skulle ivaretas som ethvert fornminne. Asbjørn Herteig som ledet dette arbeidet, måtte riktignok kjempe i mange år for å vinne full forståelse for dette synet også innen Norge. I utlandet vakte Bergenutgravningene

raskt oppmerksomhet og kontakt ble etablert mellom pågående og nye utgravninger i flere land i Nord-Europa. Et nettverk av middelalderarkeologer - om nå ikke alle var arkeologer - fungerte gjennom egne fagmøter og foreninger, bl.a.gjennom "Society of Medieval Archaeology" som ble stiftet i 1957. Denne foreningen ble et viktig kontaktforum bl.a. gjennom sine årlige ekskursjoner også til land utenfor Storbritannia som i Skandinavia. Et annet viktig forum var møtene i "Chateaux Gaillard" som fra 1962 samlet middelalderarkeologer i Europa hvert annet år. Lund med Erik Cinthio, kom til å spille en viktig rolle i dette internasjonale miljøet og opprettelsen av lærerstolen i middelalderarkeologi i 1965, ble for mange et eksempel til etterfølgelse. Danmark fikk f.eks. sitt læresete i Århus i 1971 med Olaf Olsens professorat.

Ved siden av Asbjørn Herteig i Bergen kan det være riktig å trekke fram Martin Blindheim i Oslo som også spilte en sentral rolle i den norske diskusjonen om middelalderarkeologiens plass utover i 60-årene. Som leder av Middelalderavdelingen ved Universitetets Oldsaksamling hadde han ansvar for alle gjenstander som kom inn fra utgravingene i dette store museumsdistriktet (10 fylker). Allerede på midten av 60-tallet sørget han for at skoleutgravninger ble gjennomført og hans engasjement bidro sterkt til at det ble formalisert en mellomfags undervisning i middelalderarkeologi i noen år før dette inngikk i den generelle arkeologiundervisningen.

Selv om flere navn kunne nevnes er det lett å se i ettertid at disse to på hver sin måte har hatt stor betydning for de fleste yngre aktørene som sluttet seg til diskusjonen utover på 70-tallet. Begge var knyttet til et universitetsmiljø og de arkeologiske institusjoner som hadde ansvar for gjenstandsmalet fra middelalderen i de respektive museumsdistrikter. Dette leder over til et forhold det er nødvendig å kjenne til når en diskuterer middelalderarkeologi i Norge, og det er plasseringen av forvaltningsansvaret etter vårt lovverk.

Middelalder/lovverk og forvaltning 1905-1992

Etter at den første "Lov om Fredning og Bevaring av Fortidslevninger" kom i 1905, fikk vi en ansvarsfordeling som da var selvsagt. De fem arkeologiske museene fikk ansvar for de forhistoriske kulturminner, d.v.s. de som var eldre enn 1030 og som stort sett lå under bakken slik at de event. måtte graves ut av arkeologer. Funnene ble som vanlig oppbevart og utstilt på museene. Kulturminner fra middelalderen (1030-1537) dreiet seg om

ruiner, kirker og andre bygg som skulle sikres der de sto. Disse bygningene ble fra 1912 Riksantikvarens ansvar. Selv om Gerhard Fischer grov i middelalderanleggene og selv om han tok vare på funnene som så ble avlevert til respektive museer med ansvar for disse, oppfattet man ikke denne ansvarsfordelingen som noe problem. Først på 50-tallet begynte man å se problemene i denne ansvarsfordelingen og spesielt utgravingen på Bryggen aktualiserte spørsmålet om både lovendring og ansvarsendring.

I 1967 ble det nedsatt en lovkomité med de ledende arkeologene fra landsdelsmuseene. Formålet var dels en lovrevisjon og dels endre ansvarsfordelingen slik at alle utgravinger skjedde i museenes regi. Riksantikvaren (Roar Hauglid) sluttet seg til å overføre ansvaret for all arkeologisk virksomhet til museene med unntak for ansvarsområdet: stående bygninger og levninger etter kirker, klostre og borgers. Riksantikvaren så dette som en viktig del av bygningsforskningen som institusjonen ville arbeide videre med, og ansatte samme år en arkeolog til å ivareta dette feltet. Dette var den første faste arkeologstilling hos Riksantikvaren, men den ble lenge boikottet av arkeologmiljøet som ikke ønsket denne virksomheten hos Riksantikvaren. Undertegnede som fikk denne stillingen, kjente ikke til disse holdningene dengang. Jeg var glad for å ta utfordringen, men forsto snart hvor omstridt dette arbeidsområdet var. Enklere ble det ikke da Riksantikvaren tok opp den byarkeologiske virksomheten utenom Bergen i 1970-årene ved etablering av stedlige kontorer i Oslo, Tønsberg, Trondheim og senere også i Bergen. Dette innebar at Riksantikvaren kom til å stå for noen av de største utgravinger som er gjennomført her til lands. Mye arbeid ble lagt ned i å finne akseptable løsninger slik at museenes ansvarsområde med gjenstandsmaterialet ble ivaretatt slik partene var tjent med. I sannhet en utfordrende tid.

Nå varte det vel 10 år før det virkelig ble en lovendring og da ble både Bygningsfredningslov og Fornminnelov slått sammen i en felles Lov om Kulturminner i 1978. En viktig årsak til dette er overføringen av kulturminnevernet til det nyopprettede Miljøverndepartementet i 1973. I forskriftene av 1979 til den nye loven gikk ansvaret for kulturminner fra middelalderen til museene med unntak av stående bygninger, levninger av kirker, klostre og borgers samt middelalderbyene som Riksantikvaren skulle beholde. Dette resultatet vakte ikke en bred begeistring, siden arkeologien forvaltningsmessig forble skilt.

Nå er en ny lovrevisjon på trappene og en får håpe at de kommende for-

skrifter og forslag til ansvarsendringer og organisatoriske endringer, vil bidra til større klarhet i rollefordelingen.

Kulturminneforvaltningen ble til å begynne med håndtert som en særinteresse i Miljøverndepartementet. Etterhvert ble dette endret. Riksantikvaren fikk i 1988 et hovedansvar for hele kulturminnefeltet som direktorat og i 1990 ble myndighet delegert og oppgaver overført til alle fylkene. Den stortingsmeldingen om kulturminnevernet som nå er i arbeid, vil gi hele feltet en politisk plattform å handle fra til neste år.

Etter 20 år trekkes m.a.o. nå konsekvensene av at kulturminnevernet er en del av miljøvernet. Vi får inn mennesket i samspill med naturen over tid. Ressursutnyttelse, livsvilkår og økologi blir viktig, ikke bare idag, men tilbake i tid og her er arkeologien en viktig medspiller.

Middelalderarkeologi/historisk arkeologi i 1970-80-årene

Hvem som burde ha, eller hvem som ville ta ansvar for at middelalderens kulturminner i alt sitt mangfold ble ivaretatt på en forsvarlig måte ved forvaltning, forskning, formidling og undervisning, ble debattert i mange fora omkring 1970. At Riksantikvaren hadde et ansvar var udiskutabelt. Den byarkeologiske virksomhet som svingte seg opp fra 1970 innebar at det ble et samlet miljø i hovedsak knyttet til Riksantikvaren, med nære internasjonale kontakter i en tid med store byutgravninger i Nord-Europa. De kirkearkeologiske arbeidene ble videreført, og innenlands oppsto et fagmiljø med folk fra enkelte av museene og fra Riksantikvaren. Et nordisk kirkearkeologisk miljø ble styrket og dette var i hovedsak knyttet til kirkeverkene i de enkelte land og spesielt miljøet i Lund og Århus.

Flere av arkeologistudentene som hadde spesialisert seg innen middelalder ble ferdig med sine eksamener utover på 70-tallet og gikk inn i stillinger hos Riksantikvaren eller ved universitetene. Disse fikk på forskjellig vis stor innflytelse på den videre utvikling, men det vil føre for langt å gå inn på det her. Utviklingen ved universitetene kan i grove drag skisseres som følger:

I Bergen ble det åpnet adgang til studier i middelalderarkeologi i begynnelsen av 1970-tallet. I Oslo ble det gitt et tilbud om mellomfagstillegg i middelalder, men dette ble senere integrert i den ordinære arkeologiundervisningen. I Oslo ble en egen stilling opprettet ved at undertegnede ble utnevnt til professor II i middelalderarkeologi i 1985. En slik stilling burde virke som et løft for fagområdet, men etter et par år viste det seg vanskelig

å yde mer enn den obligatoriske femtedel av en tilsvarende fast stilling. Slike bistillinger kan, i alle fall i forhold til en krevende hovedstilling, aldri bli mer enn ett tillegg til et ellers fasttømret undervisningsopplegg som de fastelærerne står for.

Studentenes valg av oppgaver - i alle fall i Oslo, har i denne perioden dreiet fra mer "tradisjonelle" avhandlinger med omfattende materialanalyser til mer teoretisk varierte oppgaver og studier av større sammenhenger både tematisk og geografisk. En kan si fra objekt til systemer/landskapsanalyser.

I Tromsø tok arkeologistudiet tidlig en annen retning enn i Oslo og Bergen. Tromsømiljøets orientering mot arkeologidebatten i Nord-Amerika og England gav snart utslag i studieopplegget. I en landsdel med få skriftlige kilder og få stående byggverk fra middelalderen falt det naturlig å finne andre veier enn i Syd-Norge. Reidar Bertelsen som tidlig ble universitetslektor i Tromsø har drevet fram utviklingen av en historisk arkeologi der. Studietilbudet for den som vil spesialisere seg i den "historiske" periode i Tromsø viser nødvendigheten av faste lærerkrefter med nettopp et relevant tilbud.

Ellers kan det være verd å merke seg at man i Bergen nå diskuterer utlysningen av et professorat i middelalderarkeologi. I Trondheim foreligger planer for et studieopplegg i historisk arkeologi. Både i Oslo og Trondheim foreligger det planer for etablering av tverrinstitusjonelle forskningssentre for tema innen vikingtid - middelalder. Viktig er også denne utviklingen at arkeologi-instituttene nå drøfter en forskjellig vektlegging av satsningsområder innen arkeologistudiene i tråd med nettverkstrategien mellom universitetene som den nåværende regjering sterkt oppmuntrer.

Det er liten tvil om at det fremdeles finnes mye engasjement og et stort mangfold av løsninger når det gjelder å organisere forskning og undervisning innen middelalder-/historisk arkeologi. Selv om innholdet blir forskjellig p.g.a. kildematerialets varierende karakter i de forskjellige landsdelene, er retningen ens.

Historisk arkeologi som akademisk disiplin i 1990-årene

Presentasjonen foran vitner om meget omskiftelige forhold over tid. Samme spørsmål får forskjellig svar til forskjellig tid.

Uansett alternative løsninger på organiseringen av kulturminneforvaltningen og forskning og utredningsvirksomheten, vil det i framtiden ikke

være slike skiller i faglige ansvarsområder som har vært en bøyg tidligere. Sett fra mitt ståsted som riksantikvar innebærer dette at det ikke bare blir naturlig, men også nødvendig for de arkeologiske institusjonene å engasjere seg i hele feltet fra fortid til igår.

Dette gjør at jeg ikke lenger har noen tro på å etablere en egen akademisk disiplin for historisk arkeologi. At berepet historisk arkeologi - som også omfatter middelalderarkeologien - er både ønskelig og nødvendig, er en annen sak. At det skal være spesialister som både forsker og underviser i historisk arkeologi på linje med andre viktige områder innen arkeologien i historisk arkeologi, er også selv sagt.

Når de skriftlige kildene begynner å flyte og vi får historikere og forskere fra andre fagdisipliner inn på samme arena i tid og rom, kan ikke arkeologen se bort fra dette. Utgangspunktet for arkeologen er den materielle kultur som analyseres etter arkeologisk metode. Denne plattform må defineres og styrkes for sikrere å gå inn i diskusjon med andre fagdisipliner som er på samme arena. Stor grad av tverrfaglighet er stikkordet for det vi kaller historiske perioder. Dette ser vi er erkjent ved etableringen av de tverrinstitusjonelle sentrene for vikingtid/middelalderforskning i Trondheim og Oslo.

Arkeologien trekkes oftest inn der de skriftlige kildene er svake som f.eks. tidl. middelalder, men dette skyldes nok fremst "tradisjon" og manglende erkjennelse av arkeologiens muligheter til å formulere egne problemstillinger selv om historikerne synes å ha de fleste svarene som i senmiddelalder - nyere tid. Det må bli en viktig oppgave for arkeologene selv å definere problemstillinger som undersøkelser/analyser av de materielle levningene kan gi svar på – også etter år 1300.

Det kan være naturlig for meg å avslutte med noen tanker om kulturminnevernets behov for kompetanse framover. Vi har de "tradisjonelle" middelalderområdene: kirker og andre byggverk, byer og tettsteder, gårdsbosetting, - for å nevne noen. Ser vi bort i fra forvaltningsgrensen 1537 for disse kategorier og sier at uansett tid er det like viktig å vurdere den kulturhistoriske betydning, da vil arkeologiens utfordringer øke vesentlig.

Et nytt stort satningsfelt er områdeanalyser. Enten det er konsekvensanalyser, verneplaner eller vanlige reguleringsplaner man arbeider med, vil man trenge folk med kompetanse til å analysere de fysiske levningene for så å formidle områdets historie gjennom disse levningene. Spørsmålet om varig vern vil da ofte stå sentralt. Dette krever en faglig bredde på tvers av

alle "arkeologiske perioder" og ferdighet til å trekke inn andres fagområders bidrag i beskrivelsen.

Sett fra et miljøperspektiv vil det ha stor verdi å få fram ressursgrunnlaget og bruken av dette til forskjellig tid og til forskjellig virksomhet. økologiske problemstillinger vil være interessante. Menneskets livsmiljø idag er viktig - arkeologien kan formidle fortidige miljøer. Her ligger store utfordringer for en historisk arkeologi som trolig vil løses best innenfor rammen av faget arkeologi.

Øivind Lunde

Oslo

MIN VESTENFJELSKÆ MODELL

Det har falt i min lodd å være med på trekke plogen for brøyting av nytt arkeologisk land. Som student opplevde jeg aversjonen mot dem som befattet seg med historisk arkeologi, og denne situasjonen ville man langt på vei enda ha hatt, dersom ikke ”naturkreftene” hadde grepet inn.

Materialet fra den post pagane tid er imidlertid blitt så overveldene stort og rikt - og det har i så overveldene grad bidratt til å supplere og nyansere vår historiske viden - at det etter hvert har tvunget seg frem en aksept av middelalderarkeologien som arkeologisk disiplin.

Det som i sin alminnelighet kjennetegner arkeologien som akademisk disiplin og som skiller den fra andre disipliner, er dens kildematerialie og dens spesielle metodikk og teknikk. På allt desse områdene skiller middelalderarkeologien seg fra sin forhistoriske pendant. Det bygges rimeligvis videre på alle sentrale prinsipper innen forhistorisk arkeologi og på repertoaret av hjelpefag, men hva f.eks. bygravninger angår, stilles det større tekniske og metodiske krav for å kunne håndkes med hva jeg vil kalle makro-forhold i felten. Evalueringen av det rent arkeologiske materiale er gjennomgående ens, men den som skal tolke og presentere det middelalderarkeologiske funnstoffet, har langt flere kritiske øyne rettet mot seg enn den forhistoriske kollega vanligvis har. I tillegg til de tradisjonelle arkeologiske hjelpefagene, kommer i yngre jernalder og middelalder først og fremst historie, bygningshistorie, kunsthistorie, norrøn litteratur, numismatikk, etnologi, religionshistorie, rettshistorie osv, for å nevne noen av de mest sentrale. Både i kraft av sitt enorme materiale og sitt kildegrunnlag fortjener derfor middelalderarkeologien eller den historiske arkeologi sin plass som selvstendig arkeologisk og akademisk disiplin enten man legger et regionalt, nasjonalt eller internasjonalt perspektiv til grunn.

Betrakter man f.eks Bergensmaterialet som jeg har hatt min sterkeste tilknytning til, står det nok i betydelig grad på egne ben, men det kan selvsagt ikke sees isolert. Det har en sterk internasjonal klangbunn, men det faller naturligvis først og fremst inn i et videre regionalt og nasjonalt kulturhistorisk perspektive. Jeg tenker på det rikt differensierte og lovende middelalderarkeologiske materiale vi disponerer i det vestenfjelske.

Med utgangspunkt i den middelalderske metropolen Bergen via kau-

panger og stabelplasser har vi en pyramidal serie sosiale konstellasjoner hvis interne utvikling med hensyn til hovedelementene i det begyggelses- og ervervsmessige mønster og hvis innbyrdes relasjoner det er av stor betydning å klargjøre.

En parallell sosial pyramide er uttrykt i de arkeologiske levninger etter kongemaktens, geistlighetens og verdslige stormenns gårder via bøndenes og leilendingenes bosetning ned til reminiscensene etter den marginale bebyggelse representert ved fisker- og fangsbosetningen ytterst ute og fjellbøndene innerst inne.

Monumenter av dette slag legger seg godt til rette for studier av den eldste utvikling av våre byer og tettsteder, av gårdenes utvikling og av den bygningshistoriske utvikling i sin alminnelighet. Supplert med løsfunnet materiale fra disse kontekster legger det seg videre til rette for studium av hovedtrekkene i regionens ervervsstruktur, av de forskjellige håndverks utvikling og teknologi, til studier av intern handel eller varebytte.

Det skisserte potensiale vil etter min personlige oppfatning også gi eksepsjonelt gode muligheter til å studere distribusjonsproblemer, hva som måtte være særegent for spesielle lokaliteter og miljøer, og hva som måtte gå igjen fra topp til bunn i pyramidene. Samferdselsproblemene alene omfatter eksempelvis undersøkelser av alle slags veifar med deres tekniske anlegg, båtdrag, naust og havaneanlegg, rasteplatser langs leden, seilmerker, varder, veter og båter, skip og skipsfartsproblemer.

Jeg kan ikke unngå å nevne at det som en konsekvens av slike antydede undersøkelser, vil falle en rekke biprodukter, kanskje først og fremst et nytt og utvidet innsyn i naturmiljøets karakter og utvikling, i livs- og næringsgrunnlaget, i levealder, sykdomstegn m.v. I denne forbindelse vil jeg også peke på at mens vi hittil stort sett har basert våre arkeologiske bidrag på fysiske minner, vil trolig en vesentlig del av arkeologiens fremtidige aktivitet bli viet organisk materiale, d.v.s. de enorme kulturlagene som skufles vekk og som man hittil stort sett har behandlet som enhetlige masser, men som egentlig er rene universer av mikrofossile elementer med rike innslag fra natur, mennesker og dyr.

Da nettopp det vestenfjelske Norge var landets økonomiske og politiske tyngdepunkt i høymiddelalderen, og da knapt noe annet område i Norden er så godt dekket av sagaberetninger og andre historiske kilder, vil studier som her antydet, naturligvis få spesiell betydning i videste forstand. Dessuten er det et faktum at det allerede foreliggende Bergenske funnstoffets in-

ternasjonale karakter, dets spesielle bæreevne og rike kildemessige bakgrunn, tiltrekker seg utenlandske forskeres oppmerksomhet. Det kan her vises til at det keramiske materialet alene omfatter et 70-talls produksjonsområder fra de fleste land i Vest-Europa og det vestlige Middelhavsområdet. Det har for lengst bidratt til å kaste lys over kulturhistoriske problemer i flere land.

Det norske funnstoffet fra middelalderen er allerede meget omfattende, men potensialet er så enormt at man enda lenge vil være opptatt av selve innsamlingsproblemene. Og de endrer naturligvis karakter etter som hyllene fylles og innsikten øker. Da den middelalderske feltaktiviteten i likhet med den forhistoriske i lang tid vil være en funksjon av samfunnets ekspressive bruk av naturressursene, av byfornyng etc, må man stadig gå mer kritisk of selektivt till verks. Det synes meg derfor å være et permanent behov for oppdatert rekruttering. Men denne vil sannsynligvis avhenge av det undervisningstilbud som kan gis. Endelig må dette sees i relasjon til de kvalifikasjoner og den målsetning man tar sikte på i undervisningen.

I sin alminnelighet står og faller arkeologisk forskning med vederheftigheten - dokumentasjonen - av grunnlagsmaterialet, og det står det ofte dårlig til med for store deler av funnstoffet i våre arkeologiske samlinger. Og det gjelder ikke først og fremst middelalderen. Det bør derfor stilles de strengeste krav til arkeologisk feltmetodikk og -dokumentasjon. Det har dessverre vært - og er vel enda - altfor meget dilettanteri og "sundt bondevett" som utøves rundt omkring i vårt vidstrakte land. Og det kan bare en systematisk og målrettet undervisning avhjelpe.

Det er ellers ikke helt uventet at stor metodisk usikkerhet kommer til uttrykk. Jeg har ofte sett hvordan arkeologiske tolknninger henges på historisk kildemateriale, mens det selvfølgelig er den omvendte prosess en arkeolog må følge. Dette er dessverre ikke bare et fenomen man kan registrere på "grasrotnivå". For ikke lenge siden ble det i vårt nære utland diskutert om man i evalueringen av et arkeologisk materiale skulle legge dette eller det historiske kildestoff i bunnen.

Dette tror jeg skyldes arkeologien selv og dens manglende opptatthet av arkeologisk metodikk. Når så historisk utdannede forskere glir over i arkeologien, er det i og for seg nærliggende at slike problemer oppstår. Det synes meg derfor viktig å peke på hvor grunnleggende det er at fagets og materialets egen bæreevne legges til grunn. Dersom tolkninger på dette grunnlag ikke faller i tråd med tolkninger av relevante skriftlige kilder, er

det ikke nødvendigvis arkeologien som har feil. Alt relevant kildemateriale må i så fall prøves på nytt og på nytt, og stemmer det fremdeles ikke, må man ikke gi seg de skriftlige kilder i vold, men skyte løsningene ut i en forhåpentlig avklarende fremtid.

De vanlig forekommende middelaldergravninger forutsett kvalifikasjoner som normalt bare kan erverves på den aktuelle sektor. Stiller man imidlertid spørsmål om middelalderarkeologen bør ta sikte på å bli det man i det offentlige kaller saksbehandlere, d.v.s at den vitenskapelige oppgave i alt vesentlig skal bestå i å presentere funnstoffet slik at historikere og andre uten videre kan være i stand til å evaluere det, stiller saken seg annerledes. Men en slik løsning må være feil, og den følges meg bekjent ikke på noe plan ellers innen arkeologien. Den blir mer overbevisende feil etter som arkeologen kommer til å gjøre bruk av statistiske modeller o.l. Det vil da mer enn noensinne være nødvendig at arkeologen selv forstår å tolke sitt materiale, sette det inn i sin historiske sammenheng. Det kan naturligvis skje ved at oppgavene fra begynnelse til slutt i større grad enn hittil løses ved samarbeid mellom forskere fra beslektede eller involverte disipliner, noe som uten tvil vil virke fremmende på problemstillingene i sin alminnelighet. Materialets tverrfaglige karakter kaller på tverrfaglige løsninger.

I Bergen har denne type samarbeid fått en rimelig bra start og vekstvilkårene er de beste innen det lokale Universitetsmiljø, hvor det relativt unge Forum for mellomalderstudier har tiltrukket seg en vid fagrets. Men det er vanskelig å tenke seg dette tverrfaglige samarbeid om selve syntesen. Den bør arkeologen selv ha kompetanse til å utforme, eventuelt ha hovedansvaret for. En forutsetning for dette, men også uavhengig et eventuelt tverrfaglig samarbeid, er at middelalderarkeologen gis allsidig orientering innen den periode han selv skal arbeide som spesialist, slik at funnstoffets bæreevne slår igjennom overfor andre. Det kan med andre ord ikke være Universitetets oppgave å utdanne arkeologiske allmenapraktikere, men dyktige fagfolk som gis grunnlag til å skaffe seg videst mulige kunnskaper om den aktuelle periode.

Jeg ser med forventning fem til realiseringen av en lærestol i middelalderarkeologi ved Universitetet i Bergen. Den historiske og arkeologiske bakgrunn skulle være den beste. Det tilveiebragte funnstoffet vil enda i mange år være det naturlige utgangspunkt for undervisning og forskning, og for en fortsatt peie av utenlandske kontakter. Men regionens totale potensiale vil etter hvert gi økt tyngde til en spesiell regional profilering, som

likevel aldri må gå ut over fagets internasjonale perspektiv. Bergen var nå en gang vårt viktigste ansikt utad gjennom århundrer og middelalderarkeologien har viktige bidrag til å belyse dette forhold. I landsmåles tokk viser desuten materialet hvor sterk og vedvarende den utenlandske påvirkning var, særlig innen midlere og høyere sosiale skikt, i borger og festningsanlegg, kirke- og klosterbygg og sakral kunst, i klesmoter, musikk o.l. Norsk middelalderarkeologi må derfor bygge videre på den kulturhistoriske tilhørighet man også i denne så grunnleggende periode av vår historie hadde til det øvrige Europa.

*Asbjørn E Herteig
Bergen*

HVOR HISTORISK ER HISTORISK ARKEOLOGI?

"Det fins bare en vitenskap om mennesket i fortiden." Det var den kjente franske historikeren Marc Bloch som hevdet dette (Bloch 1984:47). Det dreier seg egentlig bare om ulike metoder og ulik grad av spesialisering for å vinne innsikt i menneskers fortid. Han definerer dermed alle fagdisipliner som studerer mennesker i samfunn over tid som dypest sett historiske vitenskaper.

Nyere arkeologisk forskning – særlig i USA – bruker begrepet *historisk arkeologi* (historical archaeology) for å betegne arkeologisk utforskning av perioder hvor man må utnytte både arkeologisk og skriftlig kildemateriale, uavhengig av tid og sted. Termen omfatter således både klassisk arkeologi, middelalderarkeologi, etterreformatorisk arkeologi m.v. En "historisk periode" betegner et tidsrom hvor kulturen – eller deler av den – bygger på skriftlige opptegnelser, og hvor skriftspråket både har innvirkning på den studerte kulturen, og stiller kunnskapskrav til den som skal studere den. Det er m.a.o. en sammenheng mellom kulturell kompleksitet og bruken av skrift. Historisk arkeologi blir dermed et generelt og inkluderende begrep, som kan omfatte studier av materielle etterlatenskaper fra en rekke historiske perioder.

En innsnevring av begrepet historisk arkeologi representerer termen "Historic Sites Archaeology" (Hume 1968:104 f). Den er blitt brukt om utforskingen av mer spesifikke, komplekse historiske fenomen, avgrenset i tid, rom og kultur – f.eks. den europeiske innvandrerkulturen i USA. Avgrensningen begrunnes med at studieobjektet omfatter grunnleggende, underliggende strukturer og prosesser. Og det er disse som skaper den historiske enhet. Selv om det mangler konkrete skriftlige opplysninger om det undersøkte objekt, gir skriftkildene i seg selv en referanseramme som en må forholde seg til, og som kan gjøre det mulig å tolke den arkeologiske situasjonen. Begrepsmessig representerer denne betegnelsen en undergruppe under historisk arkeologi (Schuyler 1970:85).

Benevnelsen historisk arkeologi har også fått gjennomslag i Norge i de senere år. I tråd med amerikansk terminologi benyttes den ikke eksklusivt om middelalderen, men omfatter også etterreformatorisk tid. I praksis er det likevel særlig middelalderen som har vært det viktigste studieobjekt

innen norsk og nordisk "historisk arkeologi". I det følgende bruker jeg derfor middelalderarkeologi synonymt med historisk arkeologi.

Hvordan står den historiske arkeologi – inklusiv middelalderarkeologien – i forhold til annen arkeologi? Er middelalderen bare en av flere "arkeologiske perioder", som i alt vesentlig bør angripes med metoder som er felles for arkeologi som fagdisiplin? Eller kreves det i tillegg andre faglige tilnærningsmåter som betinger en egen metodologi?

Ser vi på middelalderarkeologi som et hovedfelt for den historiske arkeologi, er det først og fremst et europeisk forskningsfelt. Middelalderen betegner da også en europeisk tidsepoke, som avgrenses ulikt av historikere og arkeologer. Historikerne tar i stor grad utgangspunkt i sivilisasjonshistorie og avgrenser den grovt sett til de tusen årene mellom 500 og 1500 e.Kr., perioden mellom antikken og renessansen. Arkeologene tar i større grad utgangspunkt i kilderelaterte forhold, og lar gjerne middelalderen sette inn når skriftkilder for alvor begynner å flyte, fra ca 750 i Mellom-Europa til ca 1100 lengst nord og øst. Rent arkeologisk fins det likevel ingen entydig og absolutt avgrensning av europeisk middelalder (Jankuhn 1973:9). Det er overgangen fra "arkeologiske" perioder, dvs. tid og kulturer uten skrift, til "historiske" perioder som blir hovedskillelinjen.

Som *historisk* periode er det likevel ingen tvil om at middelalderen har et sær preg i forhold til tiden før og etter. Jeg vil i denne sammenheng begrense meg til i stikkords form å nevne en del hovedtrekk i samfunnsutviklingen i det norske middelaldersamfunnet: kristendom og kirke, riks kongedømme, byoppkomst, økonomisk og håndverksmessig spesialisering, markert utviding av jordbruksareal og jordbruksbosetning og i senmiddelalderen demografisk og økonomisk krise. De grunnleggende endringene i samfunnsforholdene avspeiles også i det arkeologiske materialet, som i høy grad gir muligheter for å studere og belyse disse endringene. Men arkeologien er ikke lenger alene kildeleverandør. Samfunnsendringene nedfeller seg også i *andre kildetyper*: skriftlige levninger, bevarte bygninger og bilde kunst. Samtidig medfører samfunnsendringene at tidligere arkeologiske kildekategorier forsvinner og andre kommer i stedet.

De nye trekk i samfunnsutviklingen og de dermed forbundne endringene i det totale kildematerialet gjør middelalderen til en periode med klart sær preg i forhold til tidligere arkeologiske perioder i Norge og Norden. Dette utelukker selvsagt ikke kontinuitet fra foregående tid på flere områder, noe som flere forskere har lagt vekt på i denne diskusjonen (bl.a. Jankuhn

1973, Molaug 1980). Men de nye fysiske kildekategoriene som kommer til, og det etter hvert betydelige skriftmaterialet som kaster lys over samfunnsforholdene, stiller arkeologien overfor nye utfordringer. Den må innstille seg på at den i middelalderen kommer inn i et tidsrom som på viktige måter skiller seg fra foregående arkeologiske perioder.

Når det gjelder teknisk analysenvå – feltmetodikk, dokumentasjon, gjenstandsanalyse – vil de metodiske prinsippene i stor grad være felles for forhistorisk og historisk arkeologi. Spørsmålet om historisk arkeologis eventuelle metodologiske sær preg henger i større grad sammen med teori og metode i videre forstand.

Fagdebatten i norsk arkeologi har siden 1960-årene i stor grad vært påvirket av iderettninger og metodeutvikling innen andre fagfelt, særlig sosialantropologi med sin samfunnsvitenskapelige generaliserende metode. Det vil i denne forbindelse føre for langt å gå dypere inn i mål og metode for "den nye arkeologi". Poenget i denne sammenheng er at historisk arkeologi av denne forskningsretningen ikke blir oppfattet som vesensforskjellig fra annen arkeologi. Metode og mål er de samme, selv om undersøkelsesobjektet er fra en historisk periode med skriftkultur (Schuyler 1970:87).

Ikke minst David Clarke har fremhevret og betont arkeologiens *selvstendige* rolle som empirisk vitenskap, hvor målet er begrenset til å oppdage og systematisk beskrive artefakter, med stor vekt på systemteori. Han går så langt som til å avskrive arkeologi som en historisk vitenskap. Kilder og metode får således en egenverdi, og blir i seg selv en hovedmålsetting. Enkelte arkeologer har med støtte i dette synet funnet det legitimt å se bort fra det skriftlige kildematerialet. Dette føles som en tvangstrøye som hindrer arkeologien i å fungere på egne premisser. Ifølge denne oppfatningen bør arkeologien i større grad stå på egne ben. Først da kan en få en likeverdig behandling av begge kildetyper (Sognnes 1979:13).

Det er samtidig riktig å understreke at den historiske, mer humanistisk orienterte arkeologi, med større vekt på materialets kvalitative egenskaper enn de kvantitative, hele tiden har hatt sine tilhengere både i USA og Europa. Denne retningen har sett – og ser – de arkeologiske kildene som et *middel*, et redskap som skal utnyttes maksimalt for å få fram kunnskap om levevis og samfunnsforhold. Samtidig blir det sett som både ønskelig og nødvendig å utnytte alle typer teknikker, metoder og teorier, så fremt de er relevante for problemstillingen. Som en reaksjon mot de naturdeterministiske, nærmest ahistoriske aspekter ved den "nye" arkeologien, har den hu-

manistiske retningen igjen fått ny oppslutning, og dette gjenspeiler seg også i norske fagmiljøer (bl.a. Dommåsnes 1985, Vinsrygg 1988, Christopshersen 1989 m.fl.).

Innen den mer historisk orienterte arkeologi kritiseres den "nye" arkeologien særlig for sin mekaniske, nærmest naturlov–gitte betraktningsmåte. Faget dreier seg om spor av menneskelig aktivitet, knyttet til tid og kultur, og det er ingen selvfølgelighet at kultur- og samfunnsfenomener kan observeres, beskrives eller testes etter samme prinsipper som naturfenomener. Arkeologen må så vel i feltsituasjonen som i den videre forskning skjelne mellom viktige og mindre viktige data og foreta en kvalitativ avveining av kildene. Historiske vitnemål skal m.a.o. hele tiden vurderes, ikke bare kvantifiseres (Walker 1967:27). Sosial og kulturell utvikling lar seg heller ikke fullt ut redusere til målbare størrelser. Resultatet er derfor i stor grad avhengig av arkeologens faglige kompetanse og spesialkunnskap om kulturen og perioden. Det er ikke tilstrekkelig med bare raffinert feltmetodikk og generelle metoder. Kulturell utvikling knyttet til *tid og rom* er viktig.

Ifølge flere antropologisk orienterte arkeologer innenbærer dette synet på arkeologi og historisk arkeologi en *partikularistisk* tilnærming som legger stor vekt på *individualistisk* analyse og syntese. Det innebærer en tendens til å se arkeologiske data som en videreføring av historiske kilder og styrt av historiske problemstillinger. Undersøkelser med et slikt utgangspunkt kritiseres også for å mangle den nødvendige teoretiske og metodologiske vitenskapelige basis (South 1977).

Denne konflikten mellom en i vid forstand historisk og på den annen side en antropologisk, mer samfunnsvitenskapelig målsetting kan likevel synes noe overdrevet. Det tilsynelatende markerte meningsskillet kan skyldes manglende innsikt i fagutviklingen innen de ulike fagområdene. Bruce Trigger påpekte allerede tidlig i 70-årene at det rår alvorlige misoppfatninger blant arkeologer av hva moderne historieforskning står for, og at det ikke er noe gap mellom en samfunnsfaglig og historisk fagtilnærming (Trigger 1973:96–99). Også historiefaget er nå i stor grad preget av samfunnsfagenes mer generaliseringe metoder og modell bruk – på samme måte som arkeologien. Det er ikke lenger gangbart i historieforskningens metode og teori å avgrense faget skarpt som en *tid-lig* og *rom-lig* "individualiserende" disiplin til forskjell fra andre "generaliserende" samfunnsvitenskaper. En individualiserende, kvalitativ tilnærningsmåte kan bidra til å forstå fortiden på et gitt sted til en gitt tid, mens en kvantitativ, komparativ

analyse i større grad kan avdekke mønstre, strukturer. Mens metoder og teorier er blitt fanget opp fra samfunnssfagene, kan det fortsatt være naturlig å søke de overordnede mål innen den humanistiske, historiske fagtradisjon (Sejersted 1989:395).

For å tilstrebe et slikt mål må det være hensiktsmessig både for historie og arkeologi å ta i bruk de til enhver tid mest tjenlige metoder – både kvantitative og kvalitative. Det er ingen logisk grunn til å dele fagfeltet inn i to konkurrerende leire. Begge orienteringer er vesentlige for å fremstaffe kunnskap om fortiden (Watson 1973:122). Den såkalte kontekstuelle arkeologien som har fått stor oppmerksomhet de senere år, har også dette som utgangspunkt, og vektlegger både deduktive og induktive forskningsprosedyrer (Hodder 1987:2).

Arkeologisk og historisk forskning som har middelalderen som spesialperiode, har det felles at de søker innsikt i sosiale og kulturelle tilstander og prosesser i den *samme* fortidige periode, og at disse tilstandene og prosessene i høy grad er de samme eller i det minste overlapper hverandre sterkt. Jeg finner det derfor naturlig å se arkeologi i sin alminnelighet og middelalderarkeologi som en i vid forstand historisk vitenskap, d.v.s. en vitenskap om mennesker i samfunn og kulturer i fortiden og om samspillet mellom mennesker og natur. Den middelalderarkeologiske forskningen skal avdekke *tids-* og *romavgrensede* forhold. Dermed gir det seg uten videre at skriftlige kilder og historiske forskningsresultater ikke kan være middelalderarkeologien utedkommende.

Dette reduserer likevel ikke den historiske arkeologien til en hjelpevitenskap for historiefaget, som enkelte kritikere av en historisk orientert arkeologi hevder (Welinder 1989:50). De to fagene har en komplementær funksjon. Skriftkilder kan ikke *erstatte* de materielle etterlatenskapene. Det er ikke nødvendigvis slik at en integrert kildeutnytting medfører at andre fags problemstillinger og metoder blir for sterkt styrende, slik enkelte forskere frykter. Verdien av ulike kilder er først og fremst avhengig av problemstillingene som reises. Skriftkildene er som det arkeologiske materialet i prinsipp utilstrekkelige. De gir f.eks. ikke grunnlag for et nyansert og bredt bilde av menneskers dagligliv og virke i middelalderen. På dette området har arkeologien i de siste 20–30 år, bl.a. ved hjelp av kvantitative analyser og komparasjon, bidratt mye når det gjelder å belyse f.eks. urban utvikling i middelalderen.

Historisk arkeologi kan være med å korrigere feil i skriftkilder og fylle

lakuner i vår historiske viden. Men historisk arkeologi bør sikte høyere enn dette. Med utgangspunkt i arkeologisk materiale kan det formuleres spørsmål ut fra dette materialets egne muligheter. Gjenstander og fysiske strukturer er noe annet enn ord. Dette er også kjernen i den såkalte semiologiske granskingen som har som mål å gjenskape funksjonssystemer av en annen type enn språket (Barthes 1967:95). Denne forskningsretningen har også gitt nye innfallsvinkler for arkeologifaget. Arkeologiske studier, uten bruk av andre kildekategorier, kan også for middelalderens vedkommende ha en egenverdi. Og spesialisert skolering kan sammen med arbeidsøkonomiske hensyn gjøre det nærliggende å begrense seg til dette. Men da må en ikke pretendere å gjøre noe mer enn det en gjør.

At det fins skriftkilder innskrenker m.a.o. ikke de arkeologiske arbeidsmulighetene. I prinsipp er det vanskelig å anfekte den norm at alle relevante kilder, både arkeologiske og andre, skal benyttes i forhold til en gitt problemstilling. Det er likevel ikke noe hierarki i problemstillinger og metoder – i den forstand at de arkeologiske skal underordne seg de historiske. Det er problemstillingen som må avgjøre valg av materiale og metoder. For arkeologen vil det imidlertid være naturlig å ta utgangspunkt i spørsmål som best kan besvares ut fra arkeologiske kilder. At det fins middelalderarkeologer som ikke vil – eller forstår – å inkorporere historiske resultater i sine studier (og vice versa når det gjelder historikere) endrer ikke dette prinsipielle standpunkt. En for sterk hegning om "eget" kildemateriale og kompetanseområde kan lett medføre faglig innsnevring og en fattigere forskning. Det er ofte i skjæringspunktet mellom ulike fagområder man kan vinne nye og spennende resultater.

Flere studier hvor arkeologisk materiale og skriftlige kilder såvel som topografiske og økologiske observasjoner er trukket inn har vist at en samlet kildeutnyttelse kan skape en forståelse som ingen av kildekategoriene *alene* kan gi grunnlag for. En slik kombinert kildeutnytting er også en utfordring når det gjelder å utvikle arkeologiens teori og metode. Slike bredere anlagte undersøkelser kan i det hele bidra til å utvikle synteser og til å komme ut over nivået av rene felt- og gjenstandsbeskrivelser, som noe odiøst er blitt beskrevet som "feltrapport–arkeologi" (South 1977:23). Synesen er på sin side avhengig av analyser og reintegrasjon.

Enkelte forskere frykter som nevnt at den spesielle kildesituasjonen som historisk arkeologi er stilt overfor, kan virke ledende og for sterkt påvirke utgravningsstrategien. De har derfor bevisst valgt å se bort fra skriftkildene



"Dags att vända tiden, Alice!"

før undersøkelsen tok fatt (f.eks. Herteig 1969:34). En skal selvsagt ikke se bort fra slike faremomenter. Men en er likevel *aldri* helt uhildet og upåvirket av sin historiske viten. Derfor er det etter mitt syn desto mer nødvendig å undersøke og ta stilling til om denne kunnskapen er a jour og tilstrekkelig forskningsmessig underbygd. Det er mer komplisert å rette opp feiloppfatninger og gale utgangspunkt etter at utgravingen er sluttført og primærkildene – de fysiske strukturer – er redusert til sekundærkilder i form av fotos, tegninger og dagbøker, som nødvendigvis er selektive. I prinsipp kan en aldri vite *for* mye på forhånd; tvert om er det en fordel å vite så mye som mulig. Men all forhåndskunnskap må betraktes som foreløpig og potensielt utilstrekkelig og uholdbar. En må bevisst bruke egne undersøkelser til å prøve den kritisk.

De arkeologiske levninger "taler" ikke uten at en stiller de rette spørsmål. En av middelalderarkeologens store fordeler fremfor forhistorikeren, slik jeg ser det, er nettopp muligheten for kunnskap før undersøkelsen starter. Der forhistorikeren må basere seg på prøvestikk og prøvegravning – og tidligere forskning og erfaringer –, kan middelalderarkeologen i tillegg søke kunnskap i skriftkilder, kartmateriale m.v., og historisk og arkeologisk forskning. Men en skal heller ikke glemme at flere forhistoriske forskere faktisk også bruker en form for historisk arkeologi – projisert bakover til forhistorien – ved siden av det arkeologiske materialet, på samme måte som etno-historie og antropologi brukes til analogier (Leone 1973:127). Fordelen for middelalderarkeologene er at de kan utnytte *samtidige* kilder. Det er også viktig å kjenne de rammene middelalderens mennesker handlet innenfor – deres måte å organisere tilværelsen på. Det å undersøke historiske forhold og kartlegge det skriftlige kildemateriale sammen med annet relevant materiale før en foretar en arkeologisk undersøkelse, har da også vist seg å gi fruktbare resultater. For å foreta meningsfylte undersøkelser og bearbeide dem kreves det at man arbeider ut fra relevante problemstillinger og at man besitter kunnskap om mest mulig av det materiale som kan utnyttes for å løse dem. Kunnskapsmangel kan lett føre til en for teknisk og automatisk orientert feltregistrering og datainnsamling. Maksimal forhåndskunnskap er dessuten viktig fordi arkeologen under selve utgravningsprosessen faktisk ødelegger de fysiske strukturer som det skal vristes mest mulig informasjon ut av.

Dette innebærer likevel ikke at middelalderarkeologen skal være både arkeolog og historiker, med spesialistkompetanse i begge fagfelt, eller at

historikeren kan overta arkeologens arbeid. Som forhistorikeren må også middelalderarkeologen primært være skolert til å bearbeide fysisk kildemateriale med spesifikke arkeologiske metoder, for å kunne oppnå kunnskap på basis av et slikt materiale. På denne bakgrunn mener enkelte forskere at middelalderarkeologien ikke bør utøves i egne institutter, men integreres idet generelle arkeologifaget. Fordi historisk arkeologi og etno–arkeologi har så stor betydning for selve kunnskapsteorien i faget, er det viktig med integrasjon i det almenne arkeologifaget. En slik integrering vil dessuten motvirke at fagområdet i for sterk grad styres av andre fags problemstillinger (Welinder 1989).

Det er likevel for enkelt å hevde at det verken metodisk, teoretisk eller praktisk ikke fins – eller bør finnes – noe skille mellom middelalderarkeologi og forhistorisk arkeologi. Særtrekk ved det arkeologiske materialet og den utfordring som det parallele skriftmaterialet representerer, stiller middelalderarkeologen overfor metodiske krav som den forhistoriske arkeolog normalt ikke møter. Materialet må nettopp sees i *kontekst* – og da ikke bare i en snevrere arkeologisk sammenheng. Det er som sagt viktig at arkeologiens egne metoder utnyttes fullt ut, men i *tillegg* kreves det, etter mitt og også flere andre forskeres syn (bl.a. Grimm 1966:74, Leone 1973:128, Cinthio 1979, Olsen 1976:1 og 1980:15), en viss spesialkunnskap innen hele periodens saksfelt, og her er det skriftkildene kommer inn. Om det er middelalderarkeologene selv som skal granske relevante skriftkilder og søke i historisk litteratur, eller om dette skal skje som ledd i tverrfaglig samarbeid, må avhenge av oppgavens art og omfang og av arkeologenes skolering.

Behovet for *en viss* historisk kompetanse bør derfor etter min vurdering generelt påvirke så vel studieopplegg og oppbygging av og rekruttering til de middelalderarkeologiske fagmiljøene. I en rekke land har man tatt hensyn til behovet for en slik fagtilnærming og kunnskapsintegrering innen historisk arkeologi og derunder middelalderarkeologi.

I tråd med Marc Blochs syn, som jeg siterte innledningvis, vil jeg altså se både arkeologi og historie som deler av en i *vid forstand* historisk vitenskap, d.v.s. en vitenskap om mennesker i samfunn i fortiden. I forhold til historisk forskning representerer middelalderarkeologi/historisk arkeologi en egen spesialisering med sitt spesifikke kildemateriale og sin egen metodikk for å nå det prinsipielt samme mål. I noen grad, men bare i *noen* grad, bør middelalderarkeologien som *forskningdisiplin* også ha en egen tilnær-

ming i forhold til den forhistoriske arkeologi, dels gjennom nært og bevisst samvirke med den middelalderske historieforskning for å få trening i å kunne håndtere og utnytte det samtidige skriftmaterialet. Dersom en ekskluderer slikt kildemateriale kan middelalderarkeologien lett reduseres til rene materialanalyser og feltbeskrivelser uten muligheter for større synteser. Etter at de intensive feltundersøkelsene i 70- og 80-årene nå har kulminert, er det nettopp behovet for synteser som blir sett på som den største utfordringen for middelalderarkeologien i 1990-årene.

*Ingvild Øye
Bergen*

Litteratur

- Barthes, R. *Elements of Semiology*. 1967.
- Bloch, M. *The Historian's Craft*. 1984.
- Cinthio, E. Synpunkter på medeltidsarkeologi. *META* 2/79.
- Christophersen, A. Teorigrunnlag og metodeutvikling i nordisk arkeologi på 1970- og 1980-tallet. Noen kritiske refleksjoner over temaet "...archaeology is archaeology", *UOÅ* 1986–1988. 1989.
- Dommåsnes, L H. Analyse av faktorer som virker inn på fagets innhold. *KAN* 1/1985. 1985.
- Grimm, P. Der Beitrag der Archäologie für die Erforschung des Mittelalters. *Probleme des frühen Mittelalters in archæologischer und historischer Sicht* (ed. H. Knorr). 1966.
- Herteig, A E. *Kongers havn og handels sete*. Fra de arkeologiske undersøkelser på Bryggen i Bergen 1955–1968. 1969.
- Hodder, I. The contextual analysis of symbolic meanings. *The Archaeology of Contextual Meanings* (ed. I. Hodder). 1987.
- Hume, I N. Historical Archaeology in America. *Post-Medieval Archaeology* 1968. 1968.
- Jankuhn, H. *Umrisse einer Archeologie des Mittelalters I*. 1973.
- Leone, M. The Goals and Scope of Archaeology. *Research and Theory in Current Archaeology* (ed. C.L. Redman). 1973.
- Molaug, P. Vikingtid og middelalder. Tanker om kildemateriale og forskningsmetoder. *UOS* nr. 3. 1980.

- Schuyler, R. Historical and Historic Sites Archaeology: Basic Definitions and Relationships. *Historical Archaeology*. 1970.
- Sejersted, F. Norsk historisk forskning ved inngangen til 1990–årene. Historisk Tidsskrift 4/89. 1989.
- Sognnes, K. Arkeologiske modeller for Vestlandets vikingtid. *Gunneria* 34. 1979.
- South, S. *Methods and Theory in Historical Archaeology*. 1977.
- Trigger, B. The Future of Archaeology is the Past. *Research and Theory in Current Archaeology* (ed. C.L. Redman). 1973.
- Vinsrygg, S. Archaeology – as if People mattered. A Discussion of Humanistic Archaeology. *NAR Vol. 21*. 1988.
- Walker, I C. *Historic Archaeology – Methods and Principles*. 1967.
- Watson, P J. The Future of Archaeology in Anthropology: Culture History and Social Science. *Research and Theory in Current Archaeology* (ed. C.L. Redman). 1973.
- Welinder, S. Arkeologi om människor med bokstäver men utan tvål, *META* 89/2.

NORSK MIDDLEALDERARKEOLOGI

- noen historikersynspunkter

Axel Christophersen har bedt meg om å gi et bidrag til diskusjonen om norsk middelalderarkeologi eller historisk arkeologi sett fra en historikers synsvinkel. Det gjør jeg gjerne, først og fremst fordi jeg som middelalderhistoriker gjennom mange år både har høstet en del erfaringer og gjort meg tanker om middelalderarkeologien i Norge. (I parentes bemerket velger jeg her å bruke begrepet 'middelalderarkeologi' om den delen av arkeologien som arbeider med perioden 'kristen middelalder i Norge' (ca. 1000-1550 e.Kr.) Men 'nytidsarkeologi' (om tida etter ca. 1550) er selvsagt også aktuelt. Det er vel dette til sammen mine arkeologkolleger kaller 'historisk arkeologi', et uttrykk som jeg ikke synes særlig om, siden all arkeologi vel er historisk.

"Fortida er ikke hva den en gang var" er tittelen på en bok (av Knut Kjeldstadli) om historiefaget som nylig utkom og som har vakt stor interesse i historikerkretser. Arkeologien er heller ikke hva den en gang var - den forandrer seg stadig, mest til det bedre, selvsagt, men noe verdifullt kan også gå tapt underveis, som jeg snart skal komme tilbake til. Norsk middelalder-arkeologi er likevel i én forstand hva den alltid har vært: Den beskjeftegner seg hovedsakelig med byene, på landsbygda nesten bare med kirker og kloster. Jeg har undertreket ordet hovedsakelig. Ellers ville arkeologer, f. eks. i Tromsø, late som om ordet ikke stod der og si: "Her tar du feil. Vi graver da både gårds-hauger, gårdsanlegg og annet." Jo da, det er så. Men det faktum gjenstår at arkeogene har gjort svært lite med "middelalderen på landsbygda", som Øivind Lunde påpeker i "Nicolay" nr. 56/2-91. Da vi for en del år siden drev med det store nordiske Ødegårdsprosjektet, var det lite av kompetanse å finne i norske arkeologmiljøer når det gjaldt studiet av slike fenomener som seinmiddelalderens ødegårdsanlegg, fossile åkrer og det historiske agrare kulturlandskapet mer generelt, med alle sine fysiske spor. Mitt inntrykk var at både svensker og dansker var kommet betydelig lenger på dette område. Seinere er det også i Norge gjort en del undersøkelser bl.a. av ødegårder, men da mer tilfeldig og ikke som et led i et systematisk arbeid med middelalderens agrare arkeologi.

For en historiker er det derfor all grunn til å hilse vekommen det som ser

ut til å være en økende interesse for middelalderarkeologi blant norske arkeologer, og det synes for meg lett å finne gode grunner for å satse på dette feltet:

For det første var Norge i middelalderen i alt overveiende grad et agrarsamfunn, eller mer presis, et ikke-urbant samfunn, hvor neppe mer enn ca 5 prosent av befolkningen bodde i byer. Å forsømme utforskningen av de øvrige 95 prosent kan derfor vanskelig forsvares, selv om det er stykke på veg kan argumenteres med at studiet av spirene til vår tids urbane kultur har en spesiell interesse. Som alt nevnt er det innenfor middelalderens agrararkeologi også mer enn nok av spennende oppgaver å ta fatt på.

For det andre det tverrfaglige aspektet. I den utstrekning arkeologene ser det som interessant å videreføre samarbeidet med historikerne, vil jo middelalderarkeologien åpne langt rikere muligheter enn den tradisjonelle "forhistoriske" arkeologien. Nå vet jeg det er moderne arkeologer som sier at det på ingen måte er opplagt at historien er arkeologiens nærmeste nabofag. Det får så være, men også i forhold til samarbeid med fag som kulturanthropologi og norrønfilologi vil en orientering mot middelalderen være en vinning.

Det er ellers min påstand at det riktig nok snakkes mer om tverrfaglighet og tverrfaglig samarbeid mellom arkeologer og historikere nå enn før, men det praktiseres mindre. En mann som Oluf Rygh var både arkeolog og stedsnavnforsker på toppnivå. Han hadde derfor ikke så stort behov for tverrfaglig samarbeid, men dyrket det likevel. Arkeologer som A.W. Brøgger, Haakon Shetelig, Th. Petersen og mange andre av den eldre garde var meget godt orientert i historie og stedsnavnforskning, historikere som Halvdan Koht, Edvard Bull d.e., Johan Schreiner og Andreas Holmsen interessert i og godt fortrolig med arkeologi, navnforskning og andre nabofag. Nå er det lett å konstatere, bare gjennom henvisninger og litteraturlister, at vi knapt nok følger med på hverandres områder lenger. Selvsagt henger detta sammen med den stadig sterkere faglige spesialiseringen, fra Ryghs tid til i dag. Men desto større er da behovet for samarbeid ut over faggrensene for å løse problemer som f. eks. de norske middelalderbyenes framvekst, seinmiddelalderens ødegårder, middelalderens driftssystem i jordbruksdelen, utviklingen av seterdrifta og andre sider ved utmarksdrifta osv.

Av slike og andre grunner må norske middelalderhistorikere sterkt håpe at planene om å bygge opp middelalderarkeologien til en slagkraftig akademisk disiplin i Norge kan realiseres. Men hvordan? Efter hvilket mønster?

Og hvor bør det satses? Jeg har seilt så pass lenge omkring på universitets-politikkens underlige hav at jeg i hvert fall vet en ting: En slik diskusjon framkaller straks en slags ryggmarksrefleks hos norske akademikere: Sats på vår institusjon i den nasjonale arbeidsdelingens navn! Det blir fort til en tautrekking mellom institusjonene, en kamp der både faglige og andre argumenter mobiliseres, og der deler av argumentasjonen kan være preget av vikarierende motiv. Jag går ut fra at jeg selv sitter omrent like fast i dette klisteret som andre, men la meg i hvert fall prøve å resonner faglig og prinsipielt omkring saken:

Skal det lykkes å skape en slagkraftig middelalderarkeologi i Norge på relativt kort tid, vil det etter min mening være en klar fordel å koncentrere innsatsen om ett sted. En del forutsetninger bør da være til stede, bl. a.

- et eksisterende miljø når det gjelder generell arkeologi med teoretisk og metodisk kvalitet og bredde.

- et noenlunde bredt spekter av etablerte og slagkraftige miljøer i nabofag som middelalderhistorie, nordisk filologi (med stedsnavnforskning), kulturgeografi, kulturanthropologi o.a.

- lett adgang til faglige "service"-funksjoner i forbindelse med preparering, dokumentasjon, datering (dendrokronologi, pollenanalyse, 14 C), bygningshistoriske studier osv.

- godt utbygde relevante samlinger.

Mye annet kunne og burde selvsagt nevnes, men jeg går ut fra at de fleste vil være enige i de ønskemål som her er listet opp.

Hvilke konklusjoner skulle så dette føre til med hensyn til lokaliseringen av et framtidig senter for middelalderarkeologi i Norge?

Både Oslo, Trondheim og Bergen oppfyller etter min mening de viktigste krav og ønsker.

For Oslo taler mange forhold, bl.a. det faktum, som ofte blir oversett, at byen er landets hovedstad, ikke bare en stor by på Østlandet, og av den grunn godt skikket for fellesfunksjoner. Dels som en historisk følge av hovedstadsstatusen er det også et godt og bredt fundament å bygge på, for middelalderarkeologien som for andre disipliner.

Trondheim, som jeg av naturlige grunner kjenner best, vil ha som fortrinn bl.a. det sterke teknologiske miljøet i vid forstand (inkludert bygningshistorie, radiologisk dateringslaboratorium og annet), og den allsidige satsingen på middelalderkultur som nå skjer framover mot byens tusenårs-jubileum i 1997.

Også for Bergen, alt i alt vår viktigste middelalderby, vil det kunna anføres sterke faglige argumenter - og kjenner jeg bergenserne rett, vil de også gjøre det.

Et senter for middelalderarkeologi måtte etter min mening klart knyttes til eksisterende universitetsinstitusjoner på en eller annen måte.

“Flytt på dere”, sier Øivind Lunde med adresse til studentene, og han setter fingeren på den manglende studentmobiliteten som et problem. Jeg er helt enig, men dette er jo et problem som er nært knyttet til hele samfunnsutviklingen i de seinere tiår. Studenters ønske om å etablere ordinære familieforhold i studietida, ektepar eller samboerpar hvor begge er i fullt eller delvis arbeid og mange andre bindinger av lignende art gjør det vanskelig å reversere utviklingen. Likevel, internasjonaliseringen, behovet for vitenskapelig kvalitet, for “centres of excellence”, vil nok reise krav om økt mobilitet framover, krav om samling mer enn spredning av ressursene.

Lunde, Christoperson og flere nordmenn med dem har såvidt jeg vet gjennomført høyere grads studier i Lund. Utmerket! Kanskje burde perspektivet, innenfor middelalderarkeologi og andre spesialområder, på litt lengre sikt nettopp utvides til et nordisk, der en generell grunnutdanning ble gitt flere steder, mens spesialisert utdanning på doktorand- og post doktorativå ble knyttet til ett nordisk “centre of excellence”, på høyeste internasjonale nivå og lokalisert til ulike institusjoner og steder i de ulike nordiske land, alt etter hvordan forholdene lå til rette. Men dette forutsatte praktisk nordisk forsknings-politisk samarbeid, det vil si at det er nokså fjern framtidsmusikk. Arbeidet i og omkring Nordisk Råd har vist at de nordiske svaner nok synger vakkert, men har svært med å komme seg på vingene. I første omgang gjelder det derfor å komme til enighet om en viss nasjonal arbeidsdeling for videreutvikling av norsk middelalderarkeologi. I diskusjonene om dette bør også middelalderhistorikere, norrønfilologer, kunst- og religionshistorikere og andre kunsulteres, mens hovedansvaret selvsagt bør ligge hos arkeologene.

*Jørn Sandnes
Trondheim*

ARKEOLOGER, HISTORIKERE OG DEN KRIMINELLE STRAFFEPROSESS

Det sies at Sherlock Holmes er verne-helgen for oss arkeologer. Saken er vanskelig å undersøke empirisk, men det virker ikke urimelig at han skulle ha en spesiell identifikasjon og sympati med arkeologers arbeidsmåte, og dermed være spesielt lydhør for våre bønner og besvergelser. I en forelesning på instituttet her i Oslo i høst foreslo Leo Klejn at metodologisk skal arkeologer gruppertes sammen med kriminalteknikere. Den viktigste forskjellen er at vi kommer noe senere til åstedet.

Fortsetter vi i etterforsknings-allegorien må historikerne tilsvare den typen etterforskere som studerer forbryterarkiver, folkeregister, bankkontorer, og skriftlige kilder som ellers måtte være relevant for å utrede saken. Når etterforskningen er ferdig, kan man i beste fall rekonstruerer hendelsen, legge resultatene sammen med skriftlig og kriminalteknisk grunnlagsmateriale fram i en rettssak, en eksamen eller disputas, forsvare utredningen mot forsvarernes eller fagmiljøets innvendinger og kildekritikk, og få godkjent sin avhandling, få den skyldige dømt¹.

I politiets etterforskning er samarbeid mellom ulike typer ekspertise en selvsagt ting. Hvorfor er det samme så vanskelig for historikere og arkeologer som arbeider med samme periode, vikingtid/middelalder? Hvorfor har man en beklemmende følelse av at vi snakker forbi hverandre når vi diskuterer fag? Hvorfor finnes det så få eksempler på forskning der man virkelig føler at det potensialet som bør ligge i likeverdig utnyttelse av skriftlige og arkeologiske kilder er utløst, der det er problemstillingene som styrer kildevalget, og ikke omvendt? Midt mellom de faglige stoler faller de forskningstemaer som bare kan undersøkes med kildemateriale fra begge de to fag, som man kanskje ikke en gang er i stand til å definere, eller se muligheten av å nærme seg, før man er vel innsatt i det andre fagets forskning og materiale.

Vi må ikke slå oss til ro med at det er slik, potensialet i en reell tverrfaglighet er for stort (Skre, in press) og alternativene for deprimerende. Utviklingen i deler av de nordiske fagmiljøene har de siste par tiårene akselerert i retning av at man undersøker stadig flere fasetter av det fortidige samfunn. I dette ligger muligheten til å gripe stadig flere fasetter *samtidig*, og

føye dem sammen til en helhetlig, romlig forståelse som, etter hvert som den øker i kompleksitet og dynamikk, kanskje kan nærme seg en fortidig *virkelighet* (Nyborg 1987).

Jeg skal formulere noen tanker, nedtegnet med bred og respektløs penn, om hvordan noen særtrekk i forskningstradisjonene i deler av fagmiljøene motvirker at synergieffekter og fag-overgripende forskning produseres. En sak som denne står definitivt best på spissen. Selvsagt ville det være grovt unyansert dersom jeg omtalte historikere og arkeologer som homogene grupper. Noen generelle trekk er imidlertid vanligere i den ene gruppen enn i den andre, og det er slike trekk jeg tar for meg. Det er tale om *tendenser*, ikke om personer. Enda en avgrensing er nødvendig, - jeg skriver om fagenes *praktiske forskning*. Både arkeologer og historikere drøfter og problematiserer de emnene jeg tar opp. Det jeg etterlyser er den reelle formyning av tilnærningsmåter til fortiden. Er dette bare norske problemer?

Historisk arkeologi

I Norge har historisk arkeologi i over 20 år fungert innenfor et forhistorisk fagmiljø. Det har den styrke at arkeologer som arbeider i historisk tid i mindre grad har adoptert historikernes problemstillinger og premisser, slik historisk arkeologi i Sverige og Danmark kan anklages for å ha gjort. En annen styrke er at her i landet graver de fleste forskerne opp sitt eget kilde-materiale. Forfatterens egne konkrete erfaringer fra feltlivet bringer en jordnærhet inn i det som skrives, og kontorets innestengte atmosfære blir ikke så beklemmende for leseren. En definitiv svakhet i vårt miljø er at vi i stor grad har benyttet forhistorikernes problemstillinger på vårt materiale, at vi kjenner altfor lite til historisk kilder og forskning, og derfor ikke er i stand til å utnytte kilder som ville kaste lys over de problemstillingene vi tar opp. Vi tar i skriftlige kilder med valne og utrente fingre, og går i baret på kildekritikk.

Arkeologi har et spekulativ element i sin forskningstradisjon. Det må forstås med bakgrunn i fagets kildemateriale. Det arkeologiske kildematerialet, tingen, sier selv ingenting, men den kan få oss til å si noe. Og hva vi sier har blant annet sammenheng med hva vårt hjerte ellers er fullt av. Derfor vil forskjellige mennesker si forskjellige ting, ja kanskje kan en og samme forsker føle seg fristet til å si noe èn dag, og noe annet den neste. "De mange tolkningsmuligheters problem" har gyldighet for alle som arbeider med fortid, men jeg tror det er særlig påtrengende for arkeologer.

Dette har den heldige virkning at det kanskje er lettere for arkeologer å se betydningen av den kontekst vi etablerer for kildematerialet, og muligheten for å etablere alternative kontekster. Det har derimot den uheldige virkning at arkeologer har sjenert seg lite for å begi seg inn på forskningstemaer der de ikke har tilstrekkelig kildemateriale. Med det postprosessuelle og poststrukturalistiske frisleppet i 80- og hittil i 90-årene har den spekulativa tradisjonen fått nytt liv, en skadelig bivirkning av en ellers nødvendig og formyende kritikk. Det vi nå trenger er en større bevissthet om begrensningene i kildematerialets utsagnskraft, og en større bevissthet om at en del forskningstemaer krever et bredere kildemateriale enn det arkeologiske for at man skal kunne nærme seg dem vitenskapelig og sannsynliggjøre svar på de spørsmål man stiller. Ikke slik å forstå at vi skal slutte å foretelle oss en masse ting om fortiden som ikke er tilgjengelig for vitenskapelig undersøkelse. Innlevelse, evne til å forestille seg en mangfoldig og levende virkelighet er essensielt. Den vitenskapelige utfordringen ligger i å finne et generaliserings- og abstraksjonsnivå som det er mulig å knytte til det kildematerialet som er tilgjengelig, og å finne tilnærningsmåter og formuleringer som *gir rom for*, og ikke gjør vold på mangfoldet i den virkeligheten, eller de alternative virkelighetene man forestiller seg.

Historie

Middelalderhistorie er i ferd med å bli et fagmiljø av kildekritikere. Det ser ut til at de fleste har gått over fra aktoratet til forsvarersiden, som ser det som sin fremste oppgave å underminere forsøk på å etablere forståelse. Ved en overfokusering på kildekritikk disintegreres de historiske kilder, de analyseres i stumper og stykker, på leting etter en ahistorisk og tidløs sann kjerne. Det fåfengte i et slikt prosjekt er ikke vanskelig å få øye på. Og selv om det mot formodning skulle lykkes, må en historieforskning som resulterer i et antall kjensgjerninger stå som et mareritt snarere enn et ideal. Hvem vil høre på slik historie? Gang etter gang har historikerne oppnådd å få saker henlagt på grunn av bevisets stilling. Både sagaene og de gamle lovene er nå nærmest avskrevet som upålitelige kilder. Kildens, løkens kjerne finner man ikke ved å rive den i stykker, men ved å plante den i vår tids jord, og pleie den etter beste skjønn og evne til tulipanen vokser fram. (Hastrup og Meulengracht Sørensen 1987.)

En overfokuseringen på kildekritikk kan føre til en fagkultur der det er viktigere å unngå feil enn å gjøre riktige ting, der det er tryggere å kritisere

enn å utforske nye muligheter. Fagmiljøer av dette slaget rekrutterer forskertyper som foretrekker den grundige kildegjennomgang og de aksepterte resonnementstyper. Uferdige forsøk på alternativ tenking og problematisering av aksepterte premisser blir lett møtt på måter som får den søkerende student til å fortsette letingen på andre institutter. Hvorfor er det så svak rekruttering i middelalderhistorie?

Historikerne har åpenbare problemer med å relativisere sin egen forskning, se dens uuttalte premisser, dens spesielle litterære sjanger, og det skjebnefelleskap de har med sine forgjengere, sagfortellerne². Ikke slik at kildekritikken skal oppgis, men den må vises til sin rette plass, man må være åpen for at det finnes aspekter ved kildebruk som ligger utenfor kildekritikkens rekkevidde.

Hva slags historie?

Et område som kildekritikken ikke favner er spørsmålet om hvilket helhetsgrep vi har, hvilken type historie vi forteller. Den historien som legges fram til vurdering i retten er av et helt spesielt slag. Det er et begrenset antall aspekter som skal blyses, og helt bestemte vurderingstemaer som tas opp, f.eks. overlegg, forsett, uaktsomhet, fare for gjentakelse, varig svekkede sjelsevner, o.s.v. Det er ikke vanskelig å tenke seg at det kan fortelles en rekke andre typer historier om den samme hendelsen, der bare deler av, eller kanskje ingenting er strafferettlig relevant. Historiene er ikke mindre sanne eller gode for det, de er bare annerledes.

Og her sprenger vi rammene for etterforskning/straffeprosess-allegorien, slik jeg har brukt den her. Fagene historie og arkeologi kan ikke ha karakter av en samfunnsinstitusjon, slik rettsvesenet har, som skal være regelstyrt, forutsigbart, og som skal opprettholde samfunnssordenen. (Justitia burde ha propper i ørene i tillegg til bind for øynene. Bare tenk på alle de historiene hun må passe seg for å lytte til.) Vi må ikke tro, og samfunnet bør ikke forvente, at vi skal produsere samfunnsmessig autorisert historie³. Vi må derimot kritisk undersøke premissene for historien, og problematisere tidligere forsknings premisser. Og vi må kritisk undersøke premissene for å skrive historie overhodet. Ut av slik virksomhet kommer det gjerne ulike historier, et mangfold, fordi fagmiljøene består av et mangfold av mennesker med ulikt temperament, personlige erfaringer og personlig konstitusjon. Men mangfold er ikke et mål, og det skrives og vil bli skrevet en del dårlig historie, som ikke holder mål kildekritisk, eller som ikke er annet

enn en projisering til fortiden av sider ved vår egen tid, en selvbekrefteelse. Det blir som en støyende invadering, som en busslast amerikanske turister i en fredelig gresk landsby. *God* historie er den som forandrer oss, som innebærer en reell innlemming av fortiden, av *det andre* i vår tid, i vår kultur, i våre liv.

Kanskje vi må finne oss en ny verme-helgen? Eller kanskje Sherlock Holmes også har sans for den gode historie, og vil lytte til slike sider ved våre bønner?

Dagfinn Skre
Oslo

Noter

1. Så må man ikke utelede av dette at jeg anser arkeologer for å være teknikere, mens andre må lage syntesene. Analogien bærer ikke til slike konklusjoner.
2. Av alle unntakene må ett nevnes: Kjeldstadli 1992, en metodebok som man kan håpe vil bidra til fornying i historikernes forskning på middelalder.
3. På den annen side er vår historie en del av vårt samfunn, og trekkes av og til inn i formelle politiske beslutninger. I nyhetene hører vi at svenske politikere tar til orde for å forby organisasjoner som hevder at gasskamrene under 2. verdenskrig aldri har eksistert. I en sak som i den grad er uomtvistet i alle seriøse historiske fagmiljøer bør det ikke være problematisk å gi politikerne det faglige grunnlaget for en slik beslutning. En annen sak er at politikerne bør lete etter bedre måter å stoppe nynazistiske organisasjoner på, måter som ikke er så lette å omgå.

Litteratur

- Hastrup, K & Meulengracht Sørensen, P 1987. Indledning. Tradition og historieskrivning. *Acta Jutlandica LXII:2. Humanistisk Serie 61.*
- Kjeldstadli, K 1992. *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget.*
- Nyborg, E 1987. Om kirkekunsten, kirkearkitekturen og middelalderens virkelighed. Tradition og historieskrivning. *Acta Jutlandica LXII:2. Humanistisk Serie 61.*
- Skre, Dagfinn, in press. Tid og kontinuitet. *Universitetets Oldsaksamling Årbok 1991/92.*

MELLOM TINGENES TALE OG TEKSTENES TYRANNI

Om faglig identitet og selvforslåelse i historisk arkeologi

*"...det er et kjennetegn ved all ekte
fornuft at den kan sette sine egne
grenser. En tenkning som ikke
anerkjenner noen begrensning, vil
svimle overalt hvor den prøver å
skape orden. Og så vil den tro at
denne svimmelhet skyldes møtet med
virkelighetens ukjente dimensjoner,
mens den faktisk bare skyldes en
overstadighet og meningsløs
ærgjerrighet hos tenkeren selv"*

Trond Berg Eriksen, 1990

Historie + arkeologi = historisk arkeologi?

"Hva er arkeologi" og "hva er historie"? Spørsmålene setter spørsmålet på grunnlaget for den arkeologisk praksis i det tidsrom vi til daglig kaller "skrifthistorisk" tid. Spørsmålene er gammelkjente og har hatt en tendens til å dukke opp i METAs spalter med jevne mellomrom. Rimeligvis fordi de har betydning for den historiske arkeologiens aktuelle forsknings- og undervisningsprofil.

Det var ikke tilfeldig at nettopp dette var tema for det første nummer av META som utkom høsten 1979: Disiplinær selorefleksjon var hverken på den tid eller idag noe ukjent fenomen i humanistisk forskning, og det er vel neppe en disiplin innenfor humaniora som i løpet av de siste 20-25 årene ikke har gjennomlevd en eller flere identitetskriser, hold alvorlige oppgjør med sin egen fortid og som har vært på langvarig leting for "å finne seg-sjæl".

Vi er altså ikke alene om å forholde oss kritiske og søkerende overfor vårt "faglige fundament"; i så henseende er de løsningsmodeller vi kommer overens om for en stor del utformet innenfor rammene av en overgripende, internasjonal debatt om humaniora-vitenskapenes mål og metoder. Samtidig deltar vi i en mer "spesialisert" diskusjon som tar utgangspunkt i rent

innomvitenskapelige problemstillinger, knyttet til arkeologi- og historiefagets spesifikke teorigrunnlag, datamaterial og analysemetodikk. Dette todelte utgangspunktet gjør at debatten delvis er konsentrert omkring problem av epistemologisk art (hvilken type kunnskap vil vi oppnå, og hva vil vi oppnå kunnskap om?), delvis omkring mer pragmatiske problemstillinger knyttet til utformningen av forsknings-, undervisnings- og formidlingsstrategier. Her fins ingen skarpe skillelinjer, snarere tvert imot, og nettopp det er vel en av grunnene til at diskusjonen fremstår som mangefasettert og sprikende.

Det er flere måter å nærme seg problemet på; de fleste forsøk på å komme den historiske arkeologiens "innerste vesen" nærmere har imidlertid gått gjennom en oppsplitting og analyse av innholdet i begrepene "historie" (subs. "middelalder") og "arkeologi".¹ I utgangspunktet kan en slik metode være med på å skape presise definisjoner og beskrivelser av fagets forskningsrevir og empirisk/metodiske grunnlag. Nå er det imidlertid en kjent sak at to pluss to ikke alltid er lik fire: Produktet representerer noe mer enn summen av faktorene, og jakten på den historiske arkeologiens identitet har i mange henseende vært en blind jakt etter noe mer enn det historie pluss arkeologi tilsammen utgjør. Det er dette "mer" som representerer "krumtappen omkring alting sviv", det konstituerende element som forlener den historiske arkeologien med en disiplinær egenart, hva enten den praktiseres som middelalderarkeologi, nyere tids arkeologi eller for den saks skyld som egyptologi.

Hva skal så dette "mer" bestå i? Nye forskningsrevir, ukjente jaktmarkør med fremmede landskap og nye horisonter? Eller en ny empiri som åpner dører til hittil ukjente rom i den forgangne virkeligheten (hvis noe sånt da overhodet eksisterer)? Og hvor skal vi lete? I metateoriernes labyrinthiske verden, på vårt instrumentelle roterom på jakt etter tidsmaskinen, eller skal vi lete enda bedre mellom historiens spillprodukter, blant potteskår, matavfall og gulnete tekstfragment? Hadde alle problemer vært løst om vi hadde funnet oss et sort hull som kunne føre oss tilbake i tiden og gjort oss til (en atomisert!) deltaker i en virkelighet som vi nå bare opplever gjennom fragmenter? Alt en kan si om den saken er at veien til økt innsikt i det som er den historiske arkeologiens forskningsobjekt, "fortidens samfunnsforhold" går via den vitenskapelige praksis, og bare det.

Jeg skal stoppe her. Poenget er forhåpentligvis kommet frem, nemlig at dette "mer" ikke nødvendigvis er å finne i skjæringspunktet mellom arkeo-

logi og historie eller, for den saks skyld, mellom tingenes og tekstenes empiri, men snarere må søkes i det som konstituerer den historiske arkeologiens disiplinære teoretiske, empiriske og metodiske egenart. Utgangspunktet for denne artikkelen hviler på følgende spissformuleringer:

I. Den historiske arkeologiens egenart, dvs dens spesifikke vitenskapelige praksis skal søkes og utvikles innenfor rammene av arkeologiens teoretisk-metodiske arsenal og i tingenes (de fysiske levningenes) empiriske potensial.

II. Den overordnede målsettingen med arkeologi i historisk tid er å øke innsikten i historiske prosesser og tilstander ved hjelp av

- a) arkeologisk teori, material og metodikk.
- b) gjennom et systematisk, interaktivt samarbeid med de disipliner som deler den samme vitenskapelig målsettingen, eller som kan tilføre kunnskap innenfor problemområder utledet av denne målsetting.

Tverrvitenskap og faglig identitet

Den historiske arkeologiens overordnede målsetting beskriver et vidtfavende og rikt variert forskningslandskap, et revir som deles med mange andre samfunns- og historievitenskaper. Historiedisiplinen er en viktig, men langt fra den eneste samarbeidspartner i dette reviret. Humanosteologi og paleobotanikk er eksempelvis andre. Innom reviret agerer en rekke forskjellige fagdisipliner i ulike avsnitt av forskningslandskapet, og med hvert sitt spesialiserte metodiske arsenal. En vellykket avsøkning av landskapet er imidlertid avhengig av at man kan håndtere det metodiske instrumentarium og at det er avpasset etter hva man søker etter. Men både landskapet omskiftelige karakter og instrumentenes forutsetter et systematisk samarbeide for å få et maksimalt utbytte. Et slikt samarbeidet forutsetter imidlertid at alle kjenner hverandres posisjoner, styrke og svakheter. I spesialiseringen kan også ligge en styrke, dersom en kan komme bakenfor, eller i det minste redusere spesialiseringens hovedproblem, fragmenteringen av virkeligheten. Fins det noen brukbar strategi for å akkakere dette problemet?

Den vitenskapelige praksis er blitt beskyldt for å bli mer og mer spesiali-

sert, et mesterskap i det lille der totaliteten fragmenteres foran våre øyne. Dette er en kritikk som fremføres med rette. Men det er et spørsmål om man i jakten på det forløsende totalperspektivet ikke er i ferd med å se bort fra at det i kildetilfang og metodikk eksisterer disciplinære særdrag som både rommer erkennelsesmessige muligheter og begrensninger. Vi må ikke stirre oss blinde på begrensningene av frykt for å slå beina vekk under våre egne muligheter til å formulere ovegripende problemstillinger og synsedannelser, slik som tilfellet ofte synes å være. Vi må ikke nødvendigvis la målet for vår ergjerrighet være å gripe over "alt og alle", for det vil på sikt kunne føre til en utraderering av den disciplinære egenarten og en neglissjering av uforløst potensiale. Kanskje vil bevaring og videreutvikling av det nødvendige helhetsperspektivet først og fremst kunne oppnås gjennom det å finne fram til nye interdisiplinære samarbeidsformer, der egenart og mangfold kan forenes i nye, og langt mere komplekse metodiske og kilde-kategoriske konstellasjoner enn det som er mulig innenfor enkeltdisiplinens snevre rammer. Den virkelige utfordringen, slik jeg ser det, ligger altså i å utvikle systematiserte, tverrvitenskapelige samarbeidsmodeller med det formål for øyet å, for å bruke Eva Österbergs ord "att finna en intergrande princip, som ger något av dynamik och växelverkan mellan de olika kunskapsstoffen".²

Det lurer mange farer som truer med å havarere et slikt prosjekt: En fare er at de disipliner som inngår i det ikke har tilstrekkelig innsikt i "de andres" disciplinære egenart; en annen, og om mulig enda større fare ligger i mangel på innsikt i sitt eget fagområdes metodiske og empiriske potensial, fordi det påvirker evnen til å oppdage disiplinens ekspansjonsmuligheter innenfor rammene av et integrert forskningsmiljø.

Identitet og selvforståelse er med andre ord avgjørende egenskaper for at et multidisiplinært samarbeid skal fungere. Stig Welinder har engang hevdet at "medeltidsarkeologi skulle sluta ägna sig å tvärvetenskap under något decennium och i stället ägna sig å att bygga upp sitt självförtroende".³ Welinder har både rett og galt, for på den ene siden skal ikke middelalderarkeologien slutte å bedrive tverrvitenskap, snarere tvertimot, det er nettopp det den skal (og ikke bare i samvirke med historiefaget). Men for at den historiske arkeologien skal fungere kreativt innom rammene av et tverrvitenskapelig samarbeid er det avgjørende nødvendig at identitet, selv-tillit og selvforståelse styrkes. Og det må først og fremst foregå gjennom økt erkjennelse av disiplinens forskningsstrategiske egenart, dvs. den spesi-

fikke arkeologiske teori, metodikk og empiri. Hvorfor er dette så vanskelig å erkjenne?

Det schizofrene dilemma

*"Är detta en dolk, det jag ser
framför mig med skafet vänt mot min
hand? Kom låt mig gripa om dig.
Jag har dig inte men dock ser jag dig dig än.
Är du inte verklig, du dödliga
vision, är du inte lika verklig för
min känsla som för min syn?
Eller är du bara en fantasidolk,
en falsk skapelse..."*

Shakespeare i MacBeth, 2. akt

Begrepet "historisk arkeologi" omfatter en antikvarisk og vitenskapelig praksis som forener mål, material, og metoder fra to humanvitenskaper med lange akademiske tradisjoner, arkeologi og historie. Hva er dette for en type konstruksjon? Et perfekt symbiotisk forhold hvor alle krefter virker i samme retning? Eller et ufrivillig samliv mellom to som ved et uhell har strandet på en øde øy?

I en artikkel fra 1978, om forholdet mellom arkeologi og historie formulerer den svenske historieprofessoren Eva Österberg spørsmålet slik: "I vad mån och på vilka sätt skiljer arkeologin som vetenskap sig från historien som vetenskap?"⁴ Österbergs analytiske tilnærming til spørsmålet går via begrepene "forskningsområde, mål och metoder", ut fra hvilke den disiplinære egenart kan bestemmes. Etter en gjennomgang av ulike teoretiske aspekter av historiens og arkeologiens mål og intensjonale forskningsobjekt, konkluderer Österberg med at det ikke hersker prinsipielle forskjeller, snarere tvert imot: "..de är i huvudsak idiografiska vetenskaper, som inte syftar till prognosgiltiga och överhistoriska lagbundenheter. Däremot är begränsade generaliseringar om det förflytna fullt legitima..."⁵ og "tidsdimensionen är central och leder till interesse för förändringar...". Hva så med kildemateriale og metode? Arkeologiens kildemateriale er en type levninger, "..artefakter av själva det historiska förloppet", mens histo-

rikernes kildemateriale er skriftlige levninger og beretninger. I spørsmålet om en historisk rekonstruksjon representerer imidlertid de skriftlige og arkeologiske kildene ulike kvalitative egenskaper med hensyn til informasjonsmengde, traderingsforhold og tolkningsproblem. Det er i dette forholdet Österberg finner den alvorligste komplikasjonen i spørsmålet om hvordan man skal kunne kombinere kunnskap fra historisk analyse med kunnskap fra arkeologisk analyse.⁶ Et forslag til løsning mener Österberg kan være å la "historien initiera endast en viss tolkningsram och vissa hypoteser - sedan tar den arkeologiska undersöningen helt över i prövning av hypoteserna."⁷ Vi skal om litt se at Andrén i et senere arbeide inntar principielt samme standpunkt i forholdet arkeologisk-skriftlig material.⁸ En fare med en slik integrasjonsmodell skulle iflg Österberg imidlertid være 1) om det skulle finnes en alternativ historisk kunnskap til analysen av det arkeologiske materialet, og 2) faren for elliptiske slutninger på grunnlag av to like usikre kildekategorier.

En annen foreslått integrasjonsmodell er å arbeide mot felles syntesedannelse. Et alvorlig metodisk problem i denne forbindelse er imidlertid hvorledes man kan skape konsistente relasjoner mellom historiske, resp. arkeologiske data? Spørsmålet leder Österberg over til resonnementer omkring analogibruk: bruk av analogier er en form for indisieargumentering. Hvilken plass i forklaringsmodellen(e) skal denne type argumentasjon generelt kunne gies? Og hvilke krav til egenskaper skal man stille til analogiene for at de skal ha gyldighet som argumentasjonsgrunnlag? Skal analogibruk bare forekomme i kvalitative resonnement, eller kan de kobles til resonnement av kvantitativ karakter? Samtidig som Österberg er fullt på det rene med at mens historikere bruker, og i visst mon aksepterer, analogislutninger, er arkeologene helt og holdent avhengig av dem. I konfrontasjonen mellom arkeologi og historie representerer derfor denne forskjellen i holdninger til, og bruk av analogier en kilde til kommunikasjonsproblem, hvilket på et avgjørende (epistemologisk) punkt gjør en koordinering av felles innsats og felles mål vanskelig.

Noen modell for integrasjon på alle nivåer mellom de to fagene kan ikke Österberg gi. Men hennes skarpsindige analyse avdekker så fundamentale forskjeller i det epistemologiske, metodiske og empiriske fundamentet i forskningsprosessen, at det kan reises alvorlig tvil om en slik modell overhodet kan konstrueres. Den historiske arkeologien befinner seg-eller rettere, den har posisjonert seg-i skjæringspunktet mellom arkeologiens og his-

toriens tradisjonelle revir: men dens metodikk er ikke historiens, det empiriske fundamentet ikke historiens. Denne todelingen av problemet reflekterer det som er - og alltid har vært - den historiske arkeologiens alvorligste identitetsproblem, nemlig det å ha etablert en vitenskapelig praksis hvis material og metodikk i hovedsak er utviklet med henblikk på å studere skriftløse samfunn og tidsepoker.

Når Österbergs analyse avslører ulike, epistemologiske utgangspunkt⁹ for den historiske rekonstruksjon og begrunnelse, kan en undre seg over om tidligere forsøk på å bygge bro over den historiske arkeologiens "doble natur" har grepet fatt i den "riktige enden" av problemene. Det er skrevet meget de siste årene om hva "middelalderen" og "tekstene" betyr for den historiske arkeologiens (middelalderarkeologiens) egenart. Men det foreligger få arbeider som tar for seg en grundig analyse det arkeologiske kilde-materialets og de arkeologiske metodenenes betydning for et studium av samfunnsutviklingen i historisk tid. Resultatet er at en står tilbake med en disciplinær praksis som hverken er arkeologisk eller historisk. Men hva er det så? La meg gi et par eksempel fra den innomvitenskapelige litteraturen på hvordan dette spørsmålet er forsøkt besvart.

Eks 1: Cinthios utvidede kildebegrep

I artikkelen "Vad betyder medeltiden för arkeologin?"¹⁰ slår Cinthio fast at "arkeologien är en gren av en alltomfattande historievetenskap" og at den har en særskilt rolle å spille også i perioder der "det skrivna källmaterialet är magert". Men for at arkeologien ikke bare skal bli en frukteslös beskrivelse av material og kuriøse episoder, må arkeologien iflg Cinthio utgå fra forestillinger om "viktiga aspekter av den historiska verkligheten". Disse "forhåndsoppfatningene" henter middelalder-arkeologien (men resonnementet kan utvides til å gjelde den historiske arkeologien generelt) "...av ett i stora stycken synkront källmaterial av annat slag, nämligen det skrivna."

Nærværet av skrevne kilder ("tekst") gjør m.a.o. at den historiske arkeologien starter med et annet utgangspunkt enn den forhistoriske arkeologien, bl.a. fordi "...det måste ställas krav på tolkningen av (de) omedelbara relationsförhållanden icke blott i det egna källmaterialet utan även mellan detta och den samtida kunskapen från annat källmaterial". For overhodet å kunne formulere relevante problemstillinger må arkeologen etter Cinthios mening ikke bare ha kjennskap til det skriftlige kildematerialet, men også ha innsikt i periodens historiske spesifisitet: "Vill man syssla med arkeologi för

en bestämd period, som redan med hjälp av annat än arkeologiskt källmaterial är ungefärlig avgrensad, gäller det därför att i möjligaste mån försöka göra klart för sig vad denna epok representerar och vad som är dess huvudsakliga kännetecken".

For å nå fram til en fordypet innsikt i epokens sentrale problemstillinger (som skisseres i artikkelen), står middelalderarkeologiens kildemateriale sentralt. Men iflg Cinthio består ikke dette alene av det fysiske kildematerialet, men av alle tilgjengelige kildekategorier, først og fremst skriftlige, som kan belyse perioden. Det originale med Cinthios "utvidede kildebegrep" (som iøvrig kan suppleres med en særlig kategori "plastiske kilder"), er at det ikke bare dreier seg om en kvantitativ utvidelse, men også om en kvalitativ vekst. Dette skjer ved at flere synkront forekommende kildekategorier sammenføres og analyseres under en felles problemstilling. Gjennom de relasjonsforhold som da oppstår avsløres nye (gjensidige) tolkningsmuligheter, og ny innsikt, som ikke kunne oppnås gjennom bruk av arkeologisk eller skriftlig material alene, skapes.¹¹

"Cinthios relasjonsprinsipp" er et metodisk prinsipp som foreskriver en "integritt" behandling av ulike kildekategorier. Dette er et metodisk prinsipp som Anders Andrén senere har lagt til grunn for utformningen av sin "skisse" til en historisk arkeologi (se nedenfor). Men den kan neppe betraktes som en unik metodikk for den historiske arkeologien. Også innenfor historie, kunsthistorie, etnologi og antropologi er bruken av ulike, synkront forekommende kildekategorier så hyppig anvendt, at en snarere må betakte denne type "relasjonsanalyser" som en presisering av et rent tverrvitenskapelig metodisk prinsipp. I den sammenheng kan det være interessant å sammenstille Cinthios tanker om den integrerte kildeanalyse med Eva Österbergs spissformulering fra 1978 om den tverrvitenskapelige samarbeidsformens grunnleggende problem: "Det gäller...att finna en integrerande princip, som ger något av dynamiken och växelverkan mellan de olika kunskapsstoffen".¹² I så henseende danner Cinthios relasjonsprinsipp et viktig metodisk utgangspunkt for et systematisk tverrvitenskapelig samarbeid mellom de disipliner som har äldre historisk tid som sitt forskningsområde. Men så fører det heller ikke videre, og vi blir stående i utkanten av et forskningslandskap som vi bare öyner konturene av, uten å vite hvordan vi tar oss inn - eller for den saks skyld kommer ut igjen med eget vilt.

Eks 2. Andréns "ting-tekst"-metafor

META nr 1-2 1988 inneholder et antall artikler om den historiske arkeologiens (middelalderarkeologiens) faglige identitet. Det er et åpenbart problem for flere av forfatterne at den historiske arkeologien først og fremst har oppstått som en antikvarisk praksis, som etterhvert har utviklet seg til å bli en spesialisert del av det generelle arkeologifaget. "Diskussionen om medeltidsarkeologins karakter gäller alltså ytterst sett hur vi ska hantera specialiseringens dilemma" hevder Anders Andrén¹³, og utvider dermed diskusjonen om "medeltidsarkeologins" identitetsproblem til et spørsmål av mer allmen karakter, nemlig den akademiske spesialiseringens dilemma. Hans bud på hvordan middelalderarkeologien skal frigjøre seg fra den belastende fortiden som et arkeologisk spesialområde, er å "...utgå från den metodiska särarten, att skrift förekommer parallellt med tinget. Med andra ord bör vi omdefiniera medeltidsarkeologin till en historisk arkeologi". Iflg Andrén introduseres den grunnleggende metodiske egenarten i en historisk arkeologi gjennom at "...skrift förekommer parallellt med tinget..." og at "...analogislutnen får en annan karakter genom närvaron av samtida tekster".¹⁴

Poengen i Andréns resonnement er å ekspandere middelalderarkeologien ut over dens snevre kronologiske rammeverk. For Andrén er tekstens nærvær i det som er objektet for den historisk-arkeologiske kunnskapsproduksjonen den avgjørende kvalitative egenskap som skiller historisk arkeologi fra andre former for arkeologi. Tekstens nærvær setter en i stand til å tolke det arkeologiske kildematerialet i lyset av tids- og romsnære analogier, hvilket setter forskeren i stand til å tolke det fysiske kildematerialet inn i en videre historisk kontekst.

Det er verdt å konstatere de klare parallelene mellom Cinthio og Andréns oppfatning av den historiske arkeologiens "anderledeshet" vis a vis den forhistoriske arkeologien. For både Cinthios relasjonsbegrep og Andréns "ting-tekst"-modell bygger på en felles observasjon, nemlig samtidighet mellom det arkeologiske kildematerialet og skriftlige kilder. Men det er vanskelig å se hvordan denne presiseringen av et i og for seg lenge velkjent forhold har brakt noe avgjørende nytt inn i diskusjonen om den historiske arkeologiens særegne muligheter til å produsere innsikt i eldre samfunnsforhold, så lenge den ikke munner ut i noen metodiske og forskningsstrategiske konsekvenser. For hverken Cinthios understrekning av mulighetene til "interaksjon" mellom de skriftlige og fysiske kildekategoriene, og Andréns poengtering av de utvidede tolkningsmuligheter som

åpner seg gjennom tilgang på tids-romsnære analogier ledsages av noe forsøk til presisering av de metodiske implikasjonene. Disse er imidlertid både mange og intrikate; f.eks. er det neppe innlysende på hvilken måte, og under hvilke omstendigheter en slik interaksjon og analogibruk kan finne sted¹⁵: hvilke toleransegrenser må legges til grunn for at relasjonene mellom kildekategorier og analogier motsvarer "samtidighet" i tid og rom, og hvordan skal disse fastlegges? Og etter hvilke kriterier skal kildekategoriene ekvivaleres? Slike, og lignende problem er langt fra nye, og så tidlig som i 1978 tok Eva Österberg noen av dem opp til en bredere drøfting, hvor hun bl.a. spør: "Bör t ex analogierna i medeltidsarkeologien endast hämtas från i tid och rum närmaststående samhällen till det man själv undersöker...Hur gör man i praktiken? Använts analogier endast för kvalitativa resonemang? Eller kan de även kopplas till kvantitativa relationer".¹⁶

Det er m.a.o. ikke den kronologiske nærlheten mellom tekst og ting som er det avgjørende i denne sammenhengen, det er de metodiske konsekvenser man kan utlede av dette forholdet. Foreløpig eksisterer det imidlertid ikke noen slike forsøk til utformning av en operasjonalisert metodikk som i noen grad ville lede den historisk-arkeologiske forskningsprosessen inn i en fra den forhistoriske arkeologien avvikende bane.

Men dette er et lite problem sammenlignet med den fremmedgjøring den historiske arkeologien opplever både overfor seg selv og i det øvrige arkeologiske forskningsmiljøet gjennom Andréns fokusering på den skrevne tekst som det kommunikasjons- eller "informasjons-optimaliserte medium": Gjennom mulighetene til å kommunisere via skrift åpnes, iflg Andrén, en tradering av informasjon på et høyere abstraksjonsnivå enn det som arkeologiens fysiske levninger gir muligheter for. For å problematisere dette i forhold til det arkeologiske kildematerialet, har Andrén introdusert begrepene "latente og manifeste spor" utledes:¹⁷ Med "manifeste" spor forstås "de medvetna konstruktionerna" mens de "latente" sporene motsvarer de mer tilfeldige, slumpmessige fordelte (og etterlatte) fysiske levninger. Begrepsdannelsen "latente og manifeste spor" er et velment, men ikke uimotsagt forsøk på å innføre en formell distinksjon mellom ulike arkeologiske kildegruppens kvalitative egenskaper, først og fremst med hensyn til reliabilitet.¹⁸ Men samtidig er det en a priori klassifisering av dets informasjonspotensiale. Iflg Andrén kan de "manifeste" sporene best sammenligges med de historiske tekstenes kommunikative egenskaper, siden både tekst og manifeste spor, til forskjell fra de "latente sporene", er utformet på

grunnlag av en bevisst (ideologistyrt) handling.¹⁹ I en tolkningsammenheng, der tekst og manifeste spor opptrer som et samlet informasjonsgrunnlag, faller de "latente sporene" gjennom som primær informasjonskilde, fordi de er "svårare att analysera direkt och därfor fordras någon form av tolkningsram, uppbygd utifrån de manifesta spåren".²⁰ Andrén resonnement ligger på dette punktet prinsipielt svært nære Österbergs (refererende) standpunkt: De fysiske levningene, som i alt overveiende grad kan klassifisieres som "latente spor", må relateres til en overgripende, og på skriftlige kilder basert tolkningsramme, for å kunne gies noen spesifikk mening, og dermed forståes i sin "rette sammenheng". De fysiske levningene tillegges ingen egenverdi som leverandør av historiske data, datapotensiale utløses i kraft av tekstens nærvær i analysen.²¹

Andréns resonnement bygger ytterst sett på et sett aksiomatiske antagelser om "teksten" og "tingenes" kommunikative egenskaper: "Texten är mer abstrakt, mer analytisk och mer medveten. Tingen är i hög grad motsatsen, dvs mindra abstrakte, mer tvetydiga och mindre medvetna. Tingen kanske mer ska betraktas som handlingar knutna til ofta outtalade kulturella mönster".²² Andrén trekker her slutsatser m.h.t. "tingenes vesen" som etter min mening bygger på en uholdbar metodisk fremgangsmåte, nemlig først å stille tekst og ting opp som to ekvivalente størrelser, for deretter i det ene tilfelle (teksten) å vektlegge fenomenets kontekstuelle egenskaper, mens han i det andre tilfelle (gjenstanden) ser bort fra denne (potensielle) egenkapen, i alle fall unnlater han å diskutere den. Denne glidningen er forståelig ut fra et tradisjonelt syn på tekst som kontekst og ting som et fra konteksten løsrevet objekt. Men Andrén er klar over tekstens tinglige vesen. Problemet oppstår fordi han tilsynelatende ikke er klar over tingenes kontekstuelle vesen, i alle fall unnlater han å trekke konsekvensen av en slik forståelse.

En tekst består av bokstaver som føyes sammen til et ord, som føyes sammen til en setning, som samlet utgjør et kognitivt, meningsbærende system. Tekstens "mening" (kognitive innhold) er imidlertid ikke noe som uten videre ligger åpent i teksten, den kommer først frem gjennom en tekst-tolkning, en rekonstruksjon av "det opprinnelig tenkte". Skriften er bærer av "det opprinnelig tenkte", men tilhører en annen "virkelighetskategori" som er løsrevet fra tekstens kognitive innhold: Skriften er en materialisering av "det tenkte". Forstått slik er "tekst" både et abstrakt og et konkret fenomen som på samme måte som de fysiske levningene må underkas-

tes en "meningsfremkallende" tolkning.

Likesom teksten er også "ting" både et abstrakt og konkret fenomen: På samme måte som skriften formidler tekstens abstrakte innhold, formidler artefakten gjennom form og fordeling i tid og rom intensjoner og handlinger utledet av abstrakte økonomiske, sosiale, politiske og ideologiske strukturer. Også her gjelder det at meningsinnholdet er "latent" og må kalles frem gjennom en systematisk analyse og tolkningsprosess. Som vi skal se nedenfor får dette store konsekvenser for synet på "tingenes" kommunikative egenskaper.

Andréns skepsis overfor de fysiske levningenes særlige muligheter til å generere relevante data for et studium av historiske prosesser, er det tydeligste uttrykk hittil for den historiske arkeologiens dype eksistensielle kriser. Andréns teoretiske bestrebelser å forene historie og arkeologi gjennom å opphøye "tekstens" abstrakte kommunikative egenskaper til målestokk for de fysiske levningenes datapotensiale, har i virkeligheten ledet fram til en negasjon av den historiske arkeologiens empirisk-metodiske forankring. En konkret virkning av dette er at oppmerksomhet blir ledet vekk fra det som burde være en sentral oppgave for den historiske arkeologien i en oppbyggings- og utviklingsfase, nemlig å utforske potensialet i sitt eget empiriske grunnlagsmateriale, de fysiske levningene, og gjennom systematisk metodutvikling og teoridannelse utvide grensene for historisk innsikt og erkjennelse på dette spesifikke grunnlaget.

På 1970-tallet var det mye diskusjon (i Norge) om i hvor høy grad arkeologen skulle la seg styre av opplysningene i de skriftlige kildene og historikernes problemstillinger, en situasjon som av mange ble fremstilt som en "tekstens tyranni", og medførte mer eller mindre systematiske forsøkt på å unngå å la den arkeologiske analysen påvirkes såvel av de skriftlige kildene som historikernes fortolkning av dem. Disse forsøkene på å løfte seg selv etter håret ble ikke desto mindre håndhevret som et seriøst metodisk prinsipp. Det førte til en ufruktbar markering av egne revir. Når Andrén fremstiller "teksten" som en nødvendig premissgiver og leverandør av relevante data for opparbeidingen av arkeologenes tolkning av store deler av det arkeologiske kildematerialet, er denne diskusjonen etter brakt på bane, men i en annen form, og med motsatt fortegn: En ansats til disiplinær oppløsningstendens. Og det er et skritt fram og to tilbake for den historiske arkeologien. Nedenfor skal jeg kort gjøre rede for noen prinsipielle synspunkter på relasjonene mellom ting og tekst, og tingenes kommunikative

egenskaper som kanskje kan bringe diskusjonen tilbake på rett spor.

Om ting, sammenheng og mening

*"Betydningen findes aldrig i elementerne selv
men i relationerne mellom dem".*

Kirsten Hastrup, 1988

Andréns forståelse av de fysiske levningenes kommunikative egenskaper bygger (såvidt jeg kan forstå) 1) på en generell og ikke nærmere beskrevet oppfatning av de fysiske levningenes komplekse traderingsforløp, 2) på "ting" som løsrevne enkeltobjekter. Mot dette skulle kunne stilles opp et alternativ sett av parametre, som bygger på at de fysiske levningenes kommunikative egenskaper 1) skal søkes i den arkeologiske konteksten der de fysiske levningene forenes i komplekse "materielle scenarier", og 2) materielle scenarier er fysiske representasjoner av kulturelt betingende handlinger.

Ut fra dette vil en prinsipielt kunne hevde at fysiske levninger, når de opptrer som elementer i materielle scenarier, representerer prinsipielt samme kommunikative egenskaper som ordene i en "tekst". Utgangspunktet er at tingenes kommunikative egenskaper ikke kan føres tilbake til enkeltobjektene, men til de "meningsdannende" strukturene som skapes i relasjonene mellom dem. Herav følger at fysiske levninger som "kommunikasjonsmedium" ikke kan forstås som løsrevne fenomener, eller som blott og bart fysiske representasjoner i rommet, (slik Andrén synes å mene): En tilfeldig henslengt avfallsbit er "meningsløs" som solitært objekt, men klart meningsbærerende i relasjon til f.eks. andre avfallsbiter av samme form og materiale, i relasjon til det fysiske nærmiljøet eller i relasjon til andre objekter som opptrer i samme kontekst. Vi kan for enkelhets skyld sammenligne slike relasjoner med de "meningsbærende" relasjonene som oppstår mellom ord og setninger i en tekst.

Et annet kvalitativt aspekt som de materielle scenariene har felles med tekstene, er at de er tilkommnet som et resultat av en i videst forstand målrettet (kollektiv eller individuell) handling. I de materielle scenariene inngår det artefakter, økofakta og konstruerte fysisk miljøer som er et produkt av samhandlinger av ulik kompleksitet og utbredelse i tid og rom.

Man kan i en viss forstand betegne slike scenarier som materialiserte handlingsmønstre, fragmenter av sterknet sosialt liv.

Sammenfatningsvis kan de materielle scenariene fremstilles som en materialisering av kulturelt betingede samhandlinger. Isolert sett er de tinglige objektene "meningsløse", men når de inngår som elementer i en kompleks kontekstuell sammenheng, forlenes de med kommunikative egenskaper som kan og må være gjenstand for en tolkningsorientert "lesning", så og si en innskrivning av fortiden i nåtiden. Den egentlige meningsbærende strukturen som Andrén etterlyser eksponeres altså ikke på det "tinglige" nivået, men først der de tinglige objekter opptrer i komplekse, kontekstuelle sammenhenger, i "materielle scenarier". Det arkeologiske kunnskapspotensialet ligger altså ikke i selve "tingene" (redskapet, huset, våpenet, smykket osv), men i de relasjoner som selve det historiske forløpet oppretter mellom "tingene". Den arkeologiske undersøkelsen, utgravningsarbeidet, har som viktigste oppgave å avdekke, "desifrerer" og dokumentere disse relasjonene, slik at man i ettermiddag kan rekonstruere de materielle scenariene og de samhandlinger som lå til grunn for deres eksistens.

Om det forholder seg på dette viset, er det innlysende at det arkeologiske kildematerialet m.h.t. til kommunikative egenskaper ikke kan klassifiseres etter Andréns prinsipp: De kommunikative egenskapene (eller kvaliteter) eksisterer ikke a priori, men oppstår først som meningsbærende strukturer når de leses inn i en kontekstuell sammenheng. Dermed forskyves interessen for "teksten" som det arkeologiske kildematerialets (nødvendige) tolkningsramme over til spørsmålet om den arkeologiske kontekstens betydning for de fysiske levningenes kommunikative egenskaper. Og med den påstanden, som også er ment som en faglig utfordring, er jeg tilbake til den arkeologiske enhetsvitenskapen, kort sagt...

Back to basics

"En arkeologisk medeltid er nødvendig før både vår medeltidskunskap, den skrifthistoriska medeltidsforskningen och den humanistiska förståelsen av människor"

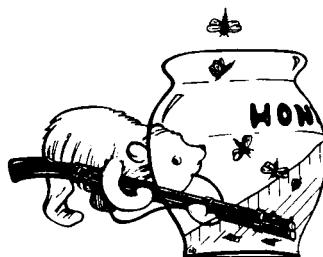
Stig Welinder, 1989

Et vesentlig poeng med å praktiseres som arkeolog i et forskningsrevir som deles med en rekke andre humanistiske og samfunnsvitenskapelige disipli-

ner, må være å delta i arbeidet med en optimal utnyttelse av disiplinens eget empiriske og metodiske arsenal - kort sagt utnytte arkeologiens disiplinære egenart. Ikke for å hevde reviret, men, for å bli i metaforen, å kunne eksplorere hele terrenget og jakte på flere typer vilt.

De tider er for lengst forgangne hvor det er orginalt å hevde at arkeologien er en historisk vitenskap (hvilket i noen grad føltes nødvendig for 10-15 år siden). Men i dag er vi kommet så langt i forståelsen av at både arkeologien og kunnskapsproduksjonen er en del av verden omkring oss, at det ikke kan bli mistolket som faglig narsissisme å hevde at neste skritt i utviklingen må gå omkring en styrking av det partikulært "arkeologiske" i den historiske arkeologien. Ikke for bli mindre historisk, men for å bli mer "arkeologisk" i vår tilnærming til det som tiden og omstendighetene driver oss til å definerte som våre forskningsoppgaver.

Hans Anderson, historikeren som ble arkeologiprofessor i Lund, har egentlig for lenge siden fanget sakens kjerne i fölgende ordelag: "Vi är arkeologer. Grunden för vårt arbete är de fysiska lämningarna: kulturlager, fasta lämningar, byggnader. Det är källmaterialet som vi måste lära oss att behandla. Vi måste lära oss de instrument som krävs för denna behandling".²³



"Det är källmaterialet vi måste lära oss att behandla..."

Ja nettopp! I dette utsagnet som i sin enkelhet og klarsyn kunne vært fremsatt av Ole Brumm (Nalle Puh), ligger en dyp innsikt i den historiske arkeologiens innerste vesen, en lenge gjemt og glemt innsikt som, om den ble tatt på alvor, vil kunne tilføre disiplinen den kraft, det mot og den selv-sikkerhet som skal til for å kunne utfylle den historiske arkeologiens rolle som en av hovedaktørene i historievitenskapenes store mysterespill.

*Axel Christophersen
Trondheim*

Noter

1. Cinthio 1984 (kfr. også Wienberg 1988:42ff).
2. Österberg 1978:19.
3. Welinder 1989:52.
4. Österberg 1976:5.
5. Ibidem s. 10.
6. Ibidem s. 13.
7. Ibidem s. 14.
8. Andrén 1985:10.
9. Österberg pengterer særlig historikernes skepsis overfor indisieargumentasjon og analogibruk, en skepsis som kan ledes tilbake til den positivistiske forskningstradisjonens sterke stilling i skandinavisk historieskrivning, kfr. Österberg 1978:18f: "I sämsta fall visar historikern en total oförmåga att förstå behovet av indicieargumentering i arkeologisk rekonstruktion", og "...ändå får det sägas vara en mer kontroversiell fråga bland historiker än bland arkeologer, om man verkligen bör göra det (dvs resonnera ut fra analogier) i god historisk rekonstruktion".
10. For sitater etc i følgende avsnittet henvises generelt til Cinthio 1984:52ff.
11. Begrepet er udefinert, men ut fra Cinthios bruk av begrepet fremgår det at det i første omgang må dreie seg om den form for "integrit" kildebruk som er forsøkt beskrevet i teksten: "I förhållandet mellan det arkeologiska och det skrivna källmaterialet har här tryckts på den primära uppgiften att utföra en synkron analys, som grundar sig på relationsförhållandet..." och "...med källorna avser här icke de arkeologiska källorna i sig utan deras förhållanden till det skriftliga källmaterialet, eller rättare vad det innebär för behandlingen av de arkeologiska källorna när det de facto för samma tid ett icke-arkeologiskt källmaterial, som inte kan kringgås...".

12. Österberg 1978:19.
13. Andrén 1988:15.
14. Ibidem s. 25.
15. Andrén s bruk av analogibegrepet er uklart, men ut fra sammenhengen synes det nærmest å motsvare en på skriftlige kilder basert "forklaringsmodell".
16. Österberg 1978:12-19, særskilt s. 16f.
17. Se Andrén 1985:10 og diskusjonen mellom Andrén og Nordeide i META 1989 nr 1-2.
18. At det først og fremst er den arkeologiske empiriens egenart som har ledet Andrén fram til et postulert skille mellom "latente" og "manifeste" spor, fremgår av følgende sitat: "Den arkeologiska empiriens konkreta karakter innebär att den är mycket sammansatt och att det finns en mångtydighet och totalitet, som kan vara mycket besvärande vid analyser och tolkningar" (1984:10). I motsetning til Andrén vil jeg hevde at det er nettopp denne "sammansatthet" og "totalitet" som representerer de fysiske levningenes viktigste kommunikative egenskaper.
19. Andrén en svært uklar på dette punktet: I en artikkel fra 1988 (s. 24) stiller han spørsmålet om "...man kan gå ett steg vidare och direkte peka ut vissa ting som mer (min understrekn) medvetet skapade än andra..." Underforstått skulle de "latente", slumprmessige sporene være mindre bevisst skapt, og altså mangle det intensjonale aspektet som forlener denne type kildemateriale med kommunikative egenskaper av samme kvalitet som manifeste spor og skriftlige kilder. I en senere kommentar til Nordeide fremgår det imidlertid at også de latente spor (i dette tilfellet en avfallshaug) tillegges en viss "intensjonalitet", og at "...denna aspekt inte bara gäller byggnader utan också föremål och avfall" (Andrén 1989:4).
20. Andrén 1984:10.
21. Österberg peker, under henvisning til Lars-Arne Norborg på følgende: 1) det arkeologiske materialet inneholder ofte mindre informasjonsmengde enn skriftlige kilder, 2) det er utsatt for ujevne traderingsforhold, 3) det er vanskeligere å tolke, se Österberg 1978:13.
22. Andrén 1988:25.
23. Andersson 1988:63ff.

Litteratur

- Andersson, H. Medeltidsarkeologi - funderingar kring identitet och förhållningssätt. *META 1-2:1988*.
- Andrén, A. 1984. *Den urbana scenen. Städer och samhälle i det medeltida Danmark*.

- Ting och text. Skisser till en historisk arkeologi. *META 1-2 1988.*
 - Spåren forskräcker? *META 2:1989.*
 - I Vidars forspår. *META 4:1989.*
- Bateson, G. 1987. *Ande och natur. En nødvendig enhet.*
- Cinthio, E. 1988. Examensämnet medeltidsarkeologi. Tillblivelse och utveckling. *META. 1-2:1988.*
- 1963. Medieval Archaeology as a Research Subject. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum. 1962-63.*
- Christophersen, A. 1986. Arkeologi mellom fortid og nåtid - middelalderarkeologien som ettværvitenskapelig brennpunkt. *Medeltiden och arkeologin. Festschrift til Erik Cinthio.*
- Claessen, H J M. 1983. Kinship, Chiefdom and reciprocity - on the use of anthropological concepts in archaeology. *Brandt og Slofstra (eds), Roman and Native in the Low Countries. BAR International Series 184.*
- Eriksen, T B. 1990. *Briste eller bære. Posthistoriske anfæltelser.*
- Hastrup, K. 1988. Indenfor historiens rammer. Antropologiske refleksioner over "tidsrum" og "tekster". *Jernalderens stammesamfund. Fra stamme til stat i Danmark I. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII.*
- Liedman, S-E. 1978. Humanistiska forskningstraditioner i Sverige. Kritiska och historiska perspektiv. *Tomas Forser (red) Humaniora på undantag? Humanistiska forskningstraditioneri Sverige.*
- Nordeide, S W. Betente spor. *META 1:1989.*
- Latente og manifeste spor. *META 4:1989.*
- Welinder, S. Arkeologi om människor med bokstäver men utan tvål. *META 2:1989.*
- Österberg, E. Historia och arkeologi. Några reflexioner. *Historia och arkeologi. Metodkonferens oktober 1977. RAÄ och SHM Rapport 1978:2.*
- Trender i historisk forskning om äldre tid och kontaktytor mellan medeltidsarkeologi och historia. *META 1-2:1988.*
- Wienberg, J. Metaforisk arkæologi og tingenes sprog. *META 1-2:1988.*

Takk til Arnved Nedkvitne, Kristin Prestvold, Jan Brendalsmo og Sæbjørg Nordeide for konstruktiv kritikk og nyttige synspunkter underveis. Denne artikkel hadde ikke vært mulig å skrive før nå, etter syv år i et daglig og intenst samkvem med historiens fysiske etterlatenskaper. Møtet med den arkeologiske virkeligheten var brutal, men nødvendig...

META MEDELTIDSARKEOLOGISK TIDSKRIFT

META:s styrelse/huvudredaktion

Peter Carelli
Lars Ersgård
Anders Jonasson
Aina Mandahl
Mats Roslund

suppleanter:
Ingrid Gustin
Karna Jönsson
Katalin Sabo

META:s omslagsbild: Christina Borstam, Lund,

Meta ges ut som medlemsstämma av Medeltidsarkeologiska föreningen. Medlemsskap i föreningen erhålls genom att medlemsavgiften (f.d. 1993 kr 100:-) insättes på postgironummer 45 32 11-5. Manusbidra till tidsskriften insändes till Medeltidsarkeologiska föreningen, Arkeologiska institutionen, Krafts torg 1, 223 50 Lund.

Tryckt med bidrag från Humanistisk-samhällsvetenskapliga fonderingsrådet

KF-Sigma tryckeri, TLTH, Lund.
ISSN 0348-7903

INNEHÅLL

REDAKTIONELLT

<i>Axel Christophersen</i>	Historisk arkeologi i Norge - noen innledende refleksjoner	3
<i>Reidar Bertelsen</i>	En arkeologi for historisk tid eller en europeisk mellomalderarkeologi i Norge?	9
<i>Bjørnar Olsen</i>	Historisk arkeologi: fagpolitisk nødvendighet eller disiplinært blindspor?	16
<i>Øystein Ekroll</i>	I ingenmansland? Faget mellom arkeologi og historie	22
<i>Petter B Molaug</i>	Middelalderarkeologi eller arkeologi om middelalderen?	31
<i>Øivind Lunde</i>	Fra middelalderarkeologi til historisk arkeologi	38
<i>Asbjørn E Herteig</i>	Min vestenfjelske modell	45
<i>Ingvild Øye</i>	Hvor historisk er historisk arkeologi?	50
<i>Jørn Sandnes</i>	Norsk middelalderarkeologi - noen historikersynspunkter	61
<i>Dagfinn Skre</i>	Arkeologer, historikere og den kriminelle straffeprosess	65
<i>Axel Christophersen</i>	Mellom tingenes tale og tekstenes tyranni. Om faglig identitet og selvforståelse i historisk arkeologi	70